

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Etnoloogia osakond
Kultuurikorralduse õppekava

Marleen Pärn

EESTI NOORSOOTEATRI REPERTUAARI SIHTGRUPIPÕHINE ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja: prof. Anneli Saro, PhD.

Tartu 2024

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõttelistele seisukohtadele ning muudest allikatest pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Marleen Pärn

.....
(allkiri)

.....
(kuupäev)

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1 Noore vaataja teater	8
2 Eesti Noorsooteater kui noore vaataja teater Eestis.....	11
2.1. Eesti Noorsooteatri ajalugu ning kujunemine	11
2.2. Teatri sisu ning noor vaataja	15
2.3. Eesti Noorsooteater kui visuaalteater.....	16
2.4. Teatri uus nimi kooskõlla sisu ja sihtrühmaga.....	19
3 Kuni 11-aastase lapse arenguetapid ning teatri mõju sellele	24
4 Eesti Noorsooteatri repertuaari statistiline ja ülevaatlik analüüs.....	31
5 Eesti Noorsooteatri valitud lavastuste sihtgrupipõhine analüüs	36
5.1 Lavastused vanusele 0-5 eluaastat	36
5.1.1. „Nutude salajutud”	37
5.1.2. „Poiss ja liblik”	39
5.1.3. „Palle üksi maailmas”	41
5.2 Lavastused vanusele 6-11 eluaastat	44
5.2.1. „Jäepüük”	44
5.2.2. „Uperpall”	46
5.2.3. „Röövlitütar Ronja”.....	48
5.3. Analüüsitavate lavastuste vastavus kuni 11-aastaste laste sotsiaalpsühholoogilisele arengule.....	50
Kokkuvõte.....	54
Kasutatud allikad	58
Intervjuud	58
Kirjandus	58

Target group based analysis of the repertoire based on Estonian Theatre for Young Audiences.....	64
Lisad.....	66
Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu kava (1. versioon).....	66
Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava (2. versioon).....	68

Sissejuhatus

Töö eesmärk on uurida noore vaataja teatri esteetikat, eesmärke ning lavastuste väljendusvahendeid sihtgruppide arenguetappidest lähtuvalt Eesti Noorsooteatri näitel. Töös uuritakse kahte sihtgruppi: väikelapsed ehk kuni 5-aastased ning lapsed vanuses 6-11 aastat (nii, nagu need on ka Eesti Noorsooteatri repertuaari statistikas eraldi välja toodud). Eesti teatri statistikast on näha, et noore vaataja lavastuste arv on hakanud vähehaaval kasvama. Peale pandeemiat ja suurenenud võimalust taas teatrit külastada loodi aastal 2021 väikelastele ning lastele kokku 26 uuslavastust. Aastal 2022 tehti väikelastele ja lastele kokku juba 29 uuslavastust. Võrreldes aastaga 2019, kus loodi 35 uuslavastust, on arv küll kahanenud pandeemia-aastate tõttu, kuid aastatega 2023 ning 2024 peaks tulema, arvestades pidevalt lisanduvaid uuslavastusi, vähemalt sama palju uuslavastusi kui aastal 2019.

Teema valiku põhjenduseks on vähene eestikeelne info noore vaataja teatri kohta seostatuna laste sotsiaalsühholoogia ning teatri mõjuga laste arengule. Muuhulgas on vähe teavet ka selle kohta, miks Eesti Noorsooteater nime vahetas ning kuidas õigustab nimevahetust teatri repertuaar ehk sisu ning sihtrühm. Töö analüüsib teatri kahe hooaja repertuaari kuut lavastust põhjalikumalt, lähtudes lavastuste sisust ning kasutatud väljendusvahenditest. Analüüs on vajalik, et mõista, kas uuritud lavastused vastavad sisult ja teostuselt uuritavate sihtgruppide arenguetappidele. Töö käsitleb lisaks suuremas pildis teatri repertuaaristatistikat sihtrühma vaatepunktist, kelleks on lapsed kuni 11-eluastani. Lisaks on vajalik defineerida, milles seisneb lasteteatri ning noore vaataja teatri erinevus. Termin „lasteteater” tähistab nii laste enda tehtud ja mängitud ning ka lastele suunatud ja etendatud teatrit. Samas termin „noore vaataja teater” koondab enda alla nii noored kui lapsed ja teater, mida mängitakse, on suunatud nendele kahele sihtrühmale, mitte ainult lastele.

Tulenevalt eelpooltoodud uurimisprobleemist püstitas autor kolm uurimisküsimust:

- 1) Kuidas põhjendab Eesti Noorsooteater nimevahetust, lähtudes teatri poolt pakutavast sisust ning sihtrühmast?
- 2) Kuidas on lähiaastatel muutunud noore vaataja teatri statistika?
- 3) Kuidas kahe hooaja populaarsemad lavastused vastavad sihtgruppi sotsiaalsühholoogilisele arengule?

Lasteteatri teemal on ka varem lõputöid kirjutatud. Põhjaliku ülevaate lasteteatri funktsioonidest on teinud oma Tartu Ülikooli lõputöös 2016. aastal Kadri-Liis Rämmann. Lasteteatri olemusest „vaese teatrina” lastelavastuste põhjal on teinud 2015. aastal Viljandi Kultuuriakadeemias Jaanika Tammaru. Tartu Lasteteatrist on varasemalt oma ülikooli lõputöös kirjutanud 2000. aastate alguses praegune Eesti Teatri Agentuuri juht Kirsten Simmo. Aastal 2019 on teinud ka teatريفestivalist NAKS, mis on suunatud noorele vaatajale, oma lõputöö Helina Teppan. Põnevalt on kirjutanud ka oma lõputöös täiskasvanutele suunatud nuku-, objekti- ja visuaalteatrist Kristi Ruusna.

Ülesehituselt on magistritöö jaotatud viieks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse laiemalt noore vaataja teatri mõistet ning selle olemust. Seejärel keskendutakse noore vaataja teatrile Eestis ning millist rolli mängib selles Eesti Noorsooteater. Teises peatükis mõtestatakse lahti Eesti Noorsooteatri nime kujunemise lugu läbi teatri ajaloo, visuaalteatri vormide ning erinevate otsustusetappide. Antud teema analüüsimiseks ning käsitlemiseks on kasutatud nimevahetuse perioodidel ilmunud artikleid ning ka autori enda poolt läbi viidud poolstruktureeritud intervjuusid järgnevate nimevahetuse perioodi aegse Eesti Noorsooteatri loomenõukogu liikmetega: Kati Kuusemets, Leino Rei, Getter Meresmaa ja Mirko Rajas. Visuaalteatri lavastusliikide kirjeldamisel on kasutatud lisaks olemasolevale materjalile ka autori enda poolt tehtud poolstruktureeritud intervjuusid järgmiste Eesti Noorsooteatri lavastajate ning näitlejaga: Karl Sakrits, Leino Rei, Getter Meresmaa ja Katri Pekri. Kolmandas peatükis kirjeldatakse kuni 11-aastase lapse arenguetappe ning keskendutakse kitsendatult, kuidas teater antud sihtgrupi sotsiaalpsühholoogilist arengut mõjutab. Neljandas peatükis antakse üldisem ülevaade noore vaataja teatri statistikast viimaste aastate jooksul ning keskendutakse kitsendatult Eesti Noorsooteatri repertuaaristatistika analüüsile. Viimasest sisupeatükis analüüsitakse populaarsemaid lavastusi sihtrühmadele 0-5 ning 6-11 eluaastat. Nendeks lavastusteks on „Nutude salajutud”, „Poiss ja liblik”, „Palle üksi maailmas”, „Jääpüük”, „Uperpall” ja „Röövlitütar Ronja”. Lavastuste analüüsimiseks on kasutatud blogisid, teatrikriitike artikleid, Eesti Teatri Agentuuri statistikat, intervjuusid lavastajate ja näitlejatega, lavastuste käsikirju ning autori enda teatrikülastuse järgset analüüsi ning vaatlust.

Tuues fookusesse noore vaataja teatri ning lapsed vanuses kuni 11 aastat, antakse käesoleva magistritööga omapoolne panus valdkonna populaarsuse tõstmiseks tänapäeva ühiskonnas. Töö aitab mõista, milliseid lavastusi luuakse tänapäeval erinevatele sihtgruppidele ning kas ja kuidas võetakse lavastuste loomisel arvesse lapse arenguetappe. Magistritöö väljundina selgub, kui edukas on Eesti Noorsooteatri kommunikatsioon oma vaatajatega.

1 Noore vaataja teater

Noore vaataja teatri ajalugu ulatub mitte just kaugesse minevikku. Rääkides Eestis tehtavast noore vaataja teatrist, tuleb kaasata diskussiooni ka Nõukogude Liidu aegne teatrimaastik. Nõukogude Liidus olid esimesteks lasteteatriteks Laste Keskteater, mis asutati 1921. aastal, ning Moskva Noore Vaataja Teater, mis asutati 1929. aastal. Need asutused olid aga riigi poolt tugevalt toetatud ning seetõttu ei kasutatud neid asutusi ainult lastele meelelahutuse pakkumiseks, vaid ka sotsialistlikuks propagandaks. Pärast teist maailmasõda loodi teatreid noorele vaatajale ka teistes tolleaegsetes sotsialismimaades, nagu Saksa Demokraatlik Vabariik ning Tšehhoslovakkia (Avestik, 2003). Aastal 1906 asutati Eesti kutselised teatrid Vanemuine ja Estonia ning nendes hakati looma ka lastele suunatud lavastusi. Karl Menning, kes oli kutselise Vanemuise esimene teatrijuht, tõi sel aastal lavale lastelavastuse „Mis kuuskede haldjad sosistavad” ning teadaolevalt oli Menning üks esimesi, kes hakkas noorele vaatajale lavastama, tuues Vanemuises lavale aastas 2-3 lavastust, mille seast ühe lavastuse jõuludeks. Enamasti olid lavastused August Kitzbergi mugandatud saksa muinasjutud (NT veebileht: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust 2024). Kuni aastani 1930 püsis lasteteatrite kava peaaegu et ühesugune - lavastati peamiselt muinasjutte. Seejärel toimus aga repertuaaris muudatus ja muinasjuttude mugandustele lisandusid populaarsete lasteraamatute lavastused, näiteks F. Molnari „Pal-tänava poisid”, millega toodi lapspubliku ette tolleaegne eluline ning sotsiaalne temaatika ning probleemid. Aastal 1960 saabus noore vaataja teatrisse uus lisandus - hakati väärtustama mängu ja alustati mängimist koos laste ning noortega, kes saalis viibisid (Avestik 2003: 12).

Tänapäeval otsitakse pidevalt erinevatele terminitele täpsustusi, lähtudes ajastu teatripraktikast- ning kriitikast. Pinnuks silmas on lähiminevikus käibel olnud termin „lasteteater”, mis justkui tähistab nii laste enda tehtud ja mängitud ning ka lastele suunatud ja etendatud teatrit. Sooviga muuta termin kõigile üheselt mõistetavamaks, on 21. sajandil kasutusele võetud termin „noore vaataja teater”, mis koondab enda alla nii noored kui lapsed (NVTI 2024). Antud mõiste aitab paremini aru saada, et teater, mida mängitakse, on suunatud nii lapsele kui ka noorele, mitte ainult lapspublikule (Parmakson 2014). Ehk kõik vanusegrupid, kes jäävad laste ning täiskasvanute vahele, koonduvad noore vaataja teatri kui selle ühtse katusmõiste alla (Tammaru 2015). Terminit kasutan antud töös läbivalt, tuues

lisaks sisse ka sünonüümi „lasteteater“. Teatri, mida luuakse ning mängitakse lastele, peamine eesmärk on pakkuda teatrielamust ning sellega motiveerida lapse edasist arengut elus. Rait Avestik (2002) on täheldanud, kuidas lasteteatri roll ühiskonnas on tekitada noores vaatajas lavastust jälgides niisuguseid muljeid ning tundeid, mis loovad temas tahte tulevikus oma maailmapilti avardada ning end ümbritsevat kujundada. Lastelavastust vaadates peaks see panema publikut tundma erinevaid emotsioone ning tundeid, neid rõõmustama, aitama neil muutuda ise paremaks ning selle kaudu muuta ka enda ümber olevaid inimesi paremaks, hõlmates peaaegult enda vanusegrupis olevaid eakaaslaseid. Seejuures ei hõlma noore vaataja teater endas kindlaid teemasid ning valdkondi, vaid peamine on, kuidas laval mängitakse, mõtet edasi antakse ning kuidas see seostub noore publikuga. Tähelepanu lasub suutlikkusel lastele ja noortele erinevad rasked teemad läbi teatrimängu kättesaadavaks ning paremini mõistetavaks teha (Avestik 2003: 13-15). Oluline osa on lasteteatri puhul ka kontakti loomine lapse ja noorega. Lavastaja ja näitlejad peavad läbi mängu hakkama koos publikuga etendust looma ning kujundama, sest mäng publikuga on noore vaataja teatri puhul niisamuti oluline kui näitlejate omavaheline mäng lavalaudadel (Virro 2022: 8-9). Selle tulemusena suudavad laps ja noor luua rohkem seoseid ka päriseluliste olukordadega. Seejuures ongi lavastaja eesmärk lavastuse loomisel panna noor vaataja mõtlema kriitiliselt laval toimuva üle, otsides teemades aktuaalsust ning asjakohasust, millega suhestuda (Horwitz 2019). Võrreldes täiskasvanutele suunatud teatriga, on noore vaataja teatri publik väljenduslikum ning julgem näitama erinevaid emotsioone ka laval mängivate näitlejatele, mille kaudu saavad näitlejad omakorda luua parema kontakti noore publikuga (Issak 2023).

Noore vaataja teater püsib tänapäeval suuresti teatritegijate eesmärgipärasel missioonitundel. Sealhulgas on suur rõhk ja tähtsus lapsevanemal, õpetajal või mõnel muul tähtsal lähedasel inimesel lapse elus, kes toob teatri lapseni. Nead valivad välja lavastuse, mida vaatama minnakse, ning hiljem aitab just see isik lapsel, kellega koos teatrit külastati, nähtud lavastust mõista ning paremaks arusaamiseks ka üheskoos sisukamalt analüüsida (Karja 2022: 34-35). Siinkohal saab väita, et lapsevanemal ning õpetajatel on laste ja noorte elus mängida kindlasti märkimisväärne roll, luues lapsele erinevates arenguetappides võimalusi enda väljendamiseks ning pidevaks arenguks. Lastel lubatakse olla loovad, neid suunatakse julgemalt end väljendama ning erinevaid valikuid tegema., lubatakse rääkida kaasa erinevatel teemadel, nagu on siinse töö kontekstis teatrisse minek. Laps ei oska veel

teha valikut, sooviga minna teatrisse üksi. Lapse eest teeb selle otsuse ja valiku ära, kas klassijuhataja või lapsevanemad. Tulemina on lapsel võimalus end väljendada, mida lavastust vaadates tunni, milliseid emotsioone täheldati, kuidas saadi aru lavastuses käsitletavast loost. Lisaks on lapsed julged avama ning analüüsima nähtud lavastuse tegevusi ka läbi kunsti, mida käsitlen täpsemalt neljandas peatükis.

Praegune Eesti Noorsooteatri kunstiline juht Mirko Rajas on ajalehele Sirp antud intervjuus ajakirjanik Keiu Virrole (2022) maininud, et nooremas eas saab olla teater hea võimalus rohkemate dialoogide tekitamiseks lapse ning vanema vahel. Vanemad ja ka kooliõpetajad ei pruugi osata lapsega mingitel teemadel kõnelda nii, nagu laps sooviks. Siinkohal tulevad appi erinevad lavastused, mis võivad nähtud teemade ümber olevat mõttemaailma avada ning lapsele paremini lahti seletada. Selle tulemusena saab ka vanem ehk paremini lapsekeeli antud teemal arutleda ja tuua välja erinevaid märkamisi (Virro 2022: 8-9). Sellest tulenevalt, et tekiks lapse ning vanema vaheline dialoog, on relevantne ka asjaolu, et lavastus peaks andma mõtlemisainet lapsevanemale, et perekond saaks justnimelt koos kogeda neid emotsioone ning tundeid, mis pimedas saalis lavastust vaadates tekivad. Seepärast on oluline, et teosel oleks olemas rohkem teemakihte kui ainult üks ja et lavastuses esinevaid sündmusi ning tegelasi oleks võimalik panna erinevatesse kontekstidesse (Parmakson 2014). Samuti on teatrikriitikud Eleriin Miilmann ja Karmen Juhkam ERR Kultuuriportaalis Oliver Issakule (2023) antud intervjuus toonud välja tähtsa aspekti noore vaataja teatri puhul - tähelepanu. Tähelepanuga tegeletakse noore vaataja lavastustes kõige rohkem ja aktiivsemalt. Näiteks proovitakse lapse tähelepanu hoida, seda kindlatesse tegevustesse, muusikasse, ja värvidesse suunates. Tähtsal kohal on ka lapsele teatris hoituse tunne, millega tekitatakse turvaline õhkkond ning põimitakse lavastuse loo sisse rohkem helgust ja õnne, isegi kui tegemist on väga kurva sisuga lavastusega (Issak 2023).

2 Eesti Noorsooteater kui noore vaataja teater Eestis

Eesti Noorsooteater on tänapäeval ainus teater Eestis, kus visuaalteatri lavastused, sealhulgas nukuteatrilavastused, on järjepidevalt teatri repertuaaris. Teatri üheks eesmärgiks on edendada visuaalteatrit ning hoida nukuteatri traditsioone. Teatri peamiseks sihtgrupiks on lapsed ja noored vanuses 5-15 eluaastat, kuid erinevad lavastused on oma sisu ning teemade poolest kõnekad ka täiskasvanud huvilisele (NT veebileht: Teatrist 2024). Igal hooajal leidub alati lavastusi, mida on suunatud nimetatud sihtgrupist noorematele või vanematele vaatajatele. Eesti Noorsooteatri visioon näeb ette, et teater otsib iga loo ning teema käsitlemiseks erinevaid väljendusvahendeid, mis avaksid lavastuse teemat noorele vaatajale kõige täpsemalt ning põnevalt. Teema avamise kõrval ongi oluline koht Eesti Noorsooteatris visuaalil. Kasutatakse kas nukke, erinevaid muid objekte ja materjale, digitaal- ja multimeediat või füüsilist teatrit (Eesti Noorsooteatri arengukava 2021-2024: 1). Suuremas osas kasutatakse lavastustes erinevaid väljendusvahendeid kombineeritult, mis tagab mitmekülguse ning loob võimaluse kõnetada inimesi erinevatest vanusegruppidest, mis on ka Eesti Noorsooteatri eesmärk - kõnetada ja üllatada lapsi ning noori teatrikeelega ja kunstilise tasemega, mille juures saavad teatrielamuse ka täiskasvanud teatrikülastajad (NT veebileht: KKK 2024). Alates 1960. aastatest on teatrit tehtud lisaks lastele ka noortele ja täiskasvanutele ning repertuaaris ei ole olnud ainult nukulavastused (NT veebileht: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust 2024).

2.1. Eesti Noorsooteatri ajalugu ning kujunemine

Eesti Noorsooteatri kujunemislugu saab vaadata läbi mitme aspekti. Esiteks avan ajaloolise tausta ja proovin mõista, kuidas on praeguse teatri nimetuseni jõutud ning kuidas see nimetus on minevikus teatri kujunemisel rolli mänginud. Teisalt vaatlen teatrit läbi vormi ja sisu, mida nad esitavad ning läbi mille nad noorele vaatajale teatrikogemust pakuvad. Kolmandaks püüan mõista põhimõtteid ja eesmärke, mis teatril ja selle loomenõukogul tekkisid nimevahetuse perioodil, et mõista, miks on täna on teatril just selline nimetus - Eesti Noorsooteater.

Tänane Eesti Noorsooteater on juba kolmas „noorsooteatri” nime kandev teater. Selleks, et mõista, kust tuleb number kolm, avan esmalt kõikide Noorsooteatrite ajaloo tausta, mis Eestis tegutsenud on. Esimene noorsooteater Eestis oli 1935. aastal Draamateatri alla loodud Draamastuudio Noorsooteater, mille eestvedajaks oli Leo Kalmet. Selles teatris hakati järgnevatel aastatel looma ning arendama lisaks noorsoolavastustele ka nukulavastusi. Antud perioodil on Leo Kalmet stuudio loomise ning noorele vaatajale teatri vajalikkuse kohta sõnanud: „Lähtusime oma Noorsooteatri loomisel põhimõttest, et inimest, kellele teatriskäimine kujuneb vaimseks vajaduseks, peab selleks „treenima” juba varases nooruses. Tähtis on, et ta juba lapseas oleks teatri mõju all. See aga sõltub eakohasest repertuaarist, selle kvaliteedist ja kvantiteedist. Noorsooteater püüdis tükke pakkuda niisuguses valikus, et tähelepanu keskpunktis püsiksid lapsed 7–15 eluaastani.” (NT veebileht: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust 2024).

Draamastuudio tegutsemise periood jäi üürikeseks. Juba 5 aastat hiljem, ehk aastal 1940, ühendati Draamateater Tallinna Töölisteatriga. Küll aga mõlemal teatril säilis peale ühendamist omaenda juhtkond ning ka näitetrupp ja üritati koos toimida. Töölisteatri algetel loodi 4 aastat hiljem ehk 1944 Tallinnas Eesti NSV Riiklik Noorsooteater, mis tegutses 1948. aastani. Teatrit juhtis Leo Martin ja tegu ei ole praeguse Eesti Noorsooteatri otsese eelkäijaga. Teatri loomisel moodustus uue teatri trupp Draamateatri noorsoo- ja nukulavastuste näitlejatest ning uus teater tegeles repertuaaris muuhulgas ka nukulavastuste väljatoomisega. Nelja tegutsemisaasta jooksul jõudis publiku ette 28 lavastust, millest 12 olid nukulavastused. Selle teatri areng ning tegutsemine on tähtis osa eesti nukuteatri arengus. Kuna uuendati nukulava konstruktsiooni ning tehti laboratoorseid uuringuid nukumehhanismidele, siis tulemusena täiustus nukulavastuste tehniline külg, mis tingis nukuliikumise plastilisuse ning lavastuste suurema dünaamika (Värk 2004).

Kui 1948. aastal Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri tegevus toetuste vähendamise tõttu lõpetati, siis liideti teater taas Draamateatriga, mille järel hakkas segane ajajärk, kuna kaks teatrit üritati koos toimima panna ja kõiki lavastusi ei saanud enam etendada. Seejärel võeti mõlema teatri repertuaarist lavastusi, mida oli lihtne ja hea kiiresti taastada ning osatäitjaid asendada. Nende ümberkorralduste tulemusena tuli Tallinna Draamateatrisse tööle tolle aja eesti näitlejate paremik ning jäigi töötama tänaseni tegutsev Eesti Draamateater (Värk 2004). Selle segase perioodi järel loodi 1952. aastal juba iseseisev nukuteater ehk ENSV Riiklik

Nukuteater, millele Draamateater andis üle kogu nukulavastuste tehnilise varustuse koos nukkudega. Uue teatri näitetrupp koosnes samuti endistest Draamateatri nukutrupi näitlejatest ning teater toimis riiklike toetuste abil. See teater on ka otsene Eesti Noorsooteatri eelkäija. Eestisse lasteteatri loomine oli ajaliselt märgiline, sest tol perioodil oma lasteteater Eestis puudus ja draamateatrid ei suutnud lastelavastuste nõudlust täita. Aastal 1965 asutas Voldemar Panso uuesti teatri nimega Eesti NSV Riiklik Noorsooteater. Teater sai endale sellise nime seepärast, et toonases NSV Liidus pidi olema iga liiduvabariigi pealinnas ning suuremas oblastikeskuses nukuteater ja noorsooteater. Küll aga olid noorsooteatri lavastused peamiselt mõeldud noorele täiskasvanule. Lastelavastusi sai käia vaatamas nukuteatris. Aastal 1994 sai Panso loodud teatri nimeks Tallinna Linnateater, mis tegutseb selle nime all tänaseni (NT veebileht: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust 2024).

Aastal 1952 loodud Eesti NSV Riikliku Nukuteatri kunstiliseks juhiks oli 30 aastat alates loomisest Ferdinand Veike. Järgnevad peanäitejuhid tänapäevani on olnud Rein Agur, Eero Spriit ning Evald Hermaküla. Uue sajandi alguses, aastal 2000, tuli teatri direktoriks Meelis Pai ning kunstiliseks juhiks sai näitleja Andres Dvinjaninov. Aastal 2011 valiti teatri kunstiliseks juhiks Vahur Keller, kes nüüdsest tegutseb endanimelise teatri Kellerteater all. Aasta 2013 alguses loodi sihtasutus NUKU ning sama aasta maikuust hakkas teatrit juhtima Joonas Tartu. 2024. aasta märtsist alustas teatri juhina kauaaegne Noorsooteatri näitleja ning festivali juht - Leino Rei. Teatri kunstiline juht oli perioodil 2013-2017 teatri enda kauaaegne näitleja ning lavastaja Taavi Tõnisson ning alates aastast 2017 kuni tänaseni on teatri kunstiliseks juhiks teatri enda näitleja ja lavastaja Mirko Rajas. Kirjeldades Eesti noore vaataja teatrite kujunemislugu, on vaja keskenduda ka praegusele Eesti Noorsooteatri nimetusele, millel on olnud läbi ajaloo mitmeid erinevaid nimesid: ENSV Riiklik Nukuteater (1952-1991), Eesti Riiklik Nukuteater (1991-2006), Eesti Nuku- ja Noorsooteater (2006-2011) ja NUKU teater, muuseum, keskus (2011-2020). Eelnevast tulenevalt võib järeldada, et kui positsioonidele on tulnud uued kunstilised juhid, siis on hakatud ka teatri nimetust muutma.

Noore vaataja teater põhineb paljustki tegijate motivatsioonil ja tahtel, luua lastele ning noorsoole teatrit. Küll aga pole selleks ajalooliselt ühiskonnas alati piisavalt võimalusi olnud ning pole seda ka tegelikult siiani. Nõukogude Liidus olid võimalused pigem piiratud ja näitlejad, kes huvitusid nukuteatri tegemisest ning soovisid ka sellekohast kõrgharidust,

pidid minema omandama sellekohase hariduse Peterburis. Kui Eesti Vabariik taasiseseisvus 1991. aastal, avanes aga rohkelt uusi võimalusi. Aastatel 2002-2003 eksisteeris üks nukuteatri magistrikursus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, kus õppisid juba mõned tänase Eesti Noorsooteatri näitlejad, ja sellest sündis ühtlasi ka nukuteatri eriala esimene lend. Tänapäeval on samal õppekaval igal aastal erinev teema ning profiil. Suurem osa nukunäitlejatest, kes on kõrgharitud ja kutselised on aga oma väljaõppe omandanud välisriikides: Soomes, Suurbritannias, Venemaal ja Tšehhis. Nullindate teises pooles liituski Eesti Noorsooteatriga neli tudengit, kes olid omandanud hariduse Venemaa Riiklikus Teatrikunstide Instituudis. Sellest tulenevalt on antud ka hilisemalt võimalusi liikuda välismaale antud kutset õppima, näiteks aastal 2009 lähetati Eesti tudengid Soome, Turu Rakenduskõrgkooli (Rei 2022: 48).

Aastast 2000 hakkas Eesti Noorsooteater varasemast rohkem repertuaari suunama ka noortele, et pühenduda kogu noorsoole, mitte ainult lapspublikule. Samal aastal alustas teatris Noortestudio, kus 15-18 - aastased kooliõpilased saavad omandada teatrikunsti algteadmisi Eesti Noorsooteatriga seotud lavastajate, näitlejate ning teiste loomeinimeste juhtimisel (NT veebileht: Noortestudio). Lisaks alustati aastal 2007 rahvusvahelise projektiga, teatrifestival Tallinn Treff, mis on suunatud eri vanusegruppidele ja kus tuuakse kokku oma ala tipptegijad, et arutada üheskoos visuaalteatri maastikul pakutava vormi ning sisu üle. Kui aastal 2006 muudeti teatri nimetus Eesti Nuku- ja Noorsooteatriks, oli eesmärk tuua enam tähelepanu noortele täiskasvanutele suunatud nukulavastustele ning noorte seas vägagi populaarsete ning kaasakiskuvate muusikalide lavale väljatoomisele. Aastal 2010 laieneti teatrimajaga Nunne tn 8 majja ning loodi nukukunsti keskus ning muuseum. Aastal 2011 koondati teater, keskus ja muuseum ühise nimetuse alla - NUKU. Aastal 2016 sai valmis teatri- ja muuseumimajade vahele kerkinud juurdeehitus ning ühtlasi seal keskel paiknev kauaoodatud suur Ferdinandi saal. Nüüd mahub majja koos väikese ja ovaalsaaliga 400-pealine publik (NT veebileht: Teatrist).

2.2. Teatri sisu ning noor vaataja

Lugedes Eesti Noorsooteatri väärtuseid ja olles ise nende igapäevast tegevust ning majasisest elu jälginud, vaadates erinevaid lavastusi, kohtudes teatrimaja sees tegutsevate inimestega ning lugedes erinevaid artikleid, on võimalik öelda, et nende 2021-2024 aastate arengukavas on välja toodud kõik aspektid, mida seal majas realselt kas välja- või sissepoole pakutakse. Kõige tugevamalt saab tuua enda vaatluse ning koostöö põhjal välja austuse ja lugupidamise, professionaalsuse, unikaalsuse, traditsioonilisuse, innovaativsuse ning hariduse aspekti (Eesti Noorsooteatri arengukava 2021-2024: 2).

Teatrilavastused ja erinevad programmid on koostatud professionaalselt ning osatakse pakkuda ainulaadset kunstielamust. Eriliselt pööratakse tähelepanu Nukuteatrimuuseumile, kus külastaja saab tutvuda nukuteatrikunsti ning selle ajaloo. Muuseumi ruumides toimuvad lastele ja noortele erinevad töötoad, haridus- ning teatriprogrammid, kohtumised ja loengud oma ala tegijatega, mis toovad neid lähemale teatrimaja tegemistele ning nukuteatrile kui valdkonnale. Koolilastele on suunatud näiteks muuseumitund, kus õpitakse n-ö teatrinukkude anatoomiat ehk kuidas üks nukk valmib, millised on nuku liikumisvõimalused ning animeerimisviisid. Koolilapsele ning noorele viiakse läbi dramaturgia töötuba „Sõnast objektini”, mis seletab lahti viisi, kuidas sõnadega teosest luuakse sõnadeta ja kehaline visuaalne lavastus. Väiksematele lastele on populaarne muuseumimäng „Teatrinukkude jõulud”, kus käiakse mööda muuseumit, et rännata justkui läbi viie jõululavastuse. Iga teatrinuku juures saavad lapsed lahendada erinevaid ülesandeid - näiteks mängida pilli ja kaunistada mustikakooki. Lisaks soovin välja tuua muuseumitunni „Teadlik teatrikülastaja”, mis tegeleb eelteadmiste edasi andmisega olukorras, kus laps ei ole varem teatrit külastanud. Ühe tunni jooksul mõtestatakse erinevate mänguliste vahenditega lahti teatri erilisust, õpitakse tundma lavastusprotsessi ning sõnavara, mida teatris kasutatakse. Parema analüüsimisoskuse saavutamiseks tehakse koos läbi ka analüüs, et saada aru, kuidas lapsed ja nende kaaslased teatris käituvad ning millised on teatriskäigu head tavad (NT veebileht: tegevused 2024).

Teater näeb vaeva, püüeldes erinevate „kastist välja” ideede poole, et püsida unikaalsena ja pakkuda pidevalt midagi huvitavat nii lapsele, noorele kui ka täiskasvanud teatrihuvilisele. Samuti hoiab Eesti Noorsooteater tugevaid traditsioone, neid samas innovatiivsete mõtetega

rikastades ja proovides mitte ajale jalgu jääda. Lennukate ideede väljendamiseks ja seotud hariduse edendamiseks viib teater alates aastast 2007 läbi rahvusvahelist visuaalteatريفestivali Tallinn Treff, mis toob kokku erinevad inimesed, pidamaks inspireerivaid vestlusi ja dialooge ning lubamaks luua uuendusi, samal ajal säilitades kaasaegse visuaalteatrikunsti traditsioone. Festivalil on alaprogrammid erinevatele vanusegruppidele, publikule etendatakse lavastusi ning visuaalteatriga seonduvaid aktsioone. Festivali oluliseks osaks on olla haridusalase ning rahvusvahelise koostöö algataja ning arendaja, luues näiteks kokkuleppeid kahe teatri vahel, et koos lavastada või pakkuda täiendkoolitusi töötajatele. Tallinn Treff festivalijuht on uus Eesti Noorsooteatri juht Leino Rei ja festival toimub iga kahe aasta tagant (NT veebileht: Treff 2024). Teater hoiab suure au sees haridust sel moel, et pakub toetusprogrammi muuseumikülalastuseks. Programm lubab kooli- või lasteaiagrupil osaleda haridusprogrammis nii, et teater katab osalemise tasud ning programmi taga on perekond Riesenkauff, kes on Nukuteatrimuuseumi patroon ja ühtlasi ka muuseumi iga-aastane külaline. Antud programmi on nende perekond loonud just seetõttu, et nad on Berliinis asuva mittetulundusühingu Riesenkauff Stiftung asutajad, mis toetab erinevaid lastega seotud tegevusi Balti riikides. Suure tähelepanu alla on aga sattunud just Eesti (NT veebileht: Toetusprogramm 2024). Kõik ülaltoodu annab hea ülevaate Eesti Noorsooteatri panustamisest noore vaataja teatri valdkonda Eestis ja loob hea pinnase valdkonna arendamiseks.

2.3. Eesti Noorsooteater kui visuaalteater

Eesti Noorsooteater etendab kõiki visuaalteatri alla koonduvaid lavastusliike ning seda nii eraldi kui ka kombineeritult. Allpool on välja toodud kõik visuaalteatri lavastusliikide selgitused, et mõista paremini iga liigi eripära. Visuaalteater kui mõiste ja nähtus tuleb Saksamaalt, Bauhausist, kus saksa maalikunstnik ja skulptor Oskar Schlemmer korraldas 20. sajandi alguses Bauhausi koolis etendusi, asetades laval tantsijaid geomeetriselt, moodustades sellega justkui publikule elavaid skulptuure. Selle järgi saab aimu visuaalteatri põhimõttest ehk rõhk on pildil, mitte niivõrd tekstil. Teatris suudetakse jutustada erinevaid lugusid nii, et kõik publiku seas olivad saaksid visuaalide kaudu aru, millest lavastus räägib. Tihti kasutatakse lisandiks ka erinevaid helikujunduslikke variante (Pesti 2013: 28-29). Eesti

Teatri Agentuuri juures tegutseb teatriterminoloogia töörühm, kes on sõnastanud visuaalteatri definitsiooni nii: visuaalteatri lavastustes antakse tähendusi edasi läbi visuaalse keele, kasutades selleks erisugust liikumist, žeste, projektsiooni, videot, erinevaid objekte ning maske. Sellises lavastuses on rõhk pildilisusel, mitte sõnal ja tekstil. Samuti oskab visuaalteater läbi liikumiste anda vaatajale edukalt edasi anda neid tundeid ning emotsioone, mida lavastuslugu edasi tahab anda (Teatriterminoloogia sõnastik 2024: *visuaalteater*). Sellest käsitlusest juhindub oma tegemistes ka Eesti Noorsooteater. Nagu sõnas mulle antud intervjuus Leino Rei, on visuaalteater justkui koondnimetus erinevatele teatriliikidele, mis on seotud otseselt visuaalsusega. Nendeks on nukuteater, füüsiline teater, objekti-, multimeedia-, digitaal- ja materjaliteater. Enim kohtab Eesti Noorsooteatris kuni 11-aastastele lastele tehtavates lavastustes just nimelt erinevaid kombinatsioone visuaalteatri alaliikidest. Peamiselt kasutatakse neis lavastustes koos nuku- ja objektiteatrit ning füüsilist teatrit (Rei, intervjuu 2024).

Nukuteatrit ilmestab kõige paremini asjaolu, et sellises teatriliigis kasutatakse etendamisel nukke, mis on spetsiaalselt lavastuse jaoks valmistatud. Nukuteater on eksperimenteeriv liik, sest nukk saab olla ka lisaks reaalsele nukule ka näitleja vari või jalg. Nukuteater on väga sarnane objektiteatrile, kus samuti mängitakse kindla objektiga ning jutustatakse edasi kindlat lugu (Keller 2007). Eesti Noorsooteatri näitleja ning lavastaja Katri Pekri on enda 2017. aastal kirjutatud magistritöös toonud hästi välja, kes on nukk ning millist rolli mängib tema ellu kutsumises nukunäitleja: „Nukk on nukuteatri näitleja, kes kopsudeta hingab, lihasteta liigub ja häälepaelteta kõneleb. Ta on näitleja, kes eirab gravitatsiooni ja võib küündida kuitahes kõrgele. [...] Nukk on tühi, kuni selle hetkeni, mil ta laetakse nukunäitleja väljendustega.” (Pekri 2017). See seletus annab hästi edasi nukunäitleja mõtteviisi, kuidas panna nukk hingama ning elama.

Nagu ka eespool mainitud, on objektiteater sarnane nukuteatrile ehk peamiselt kasutatakse olmelisi esemeid ja asju, millele seatakse laval toimuvates tegevustes fookus, elustatakse need või antakse teine tähendus. Teatri väljundiks on objektilavastus (Teatriterminoloogia sõnastik 2024: *objektiteater*). Lisaks on selles lavastusliigis näitleja peamine ülesanne panna objekt vastava rekvisiidina tööle, muundada justkui tegelaseks ehk kindla objekti kasutajaks lavastuses. Välja tuleb mõelda sobiv ja asjakohane situatsioon ning mängida selle objektiga edasi lugu (Kuub 2017). Objektiteatri näitena on toodud Taani Ülikoolis uurimistöö käigus

valminud lavastus, kus publik istus saalis nii, et terve etenduse vältel katsuti erinevaid materjale nagu siid, külmutatud käsna ja nahk. Sellega tekitati inimeses erinevaid tundeid ja iga etendus oli erineva publiku tõttu erinev. Taoline kogemus annab aimu, et objektiteatris on tähtsal kohal ka improvisatsioon. Katsetatakse erinevaid materjale ning objekte, kuidas need liiguvad ja mida nendega teha saab (Ryöppy 2017). Eesti Noorsooteatris kohtab peamiselt objektiteatrit kombineeritult nukuteatriga.

Materjaliteatris on peamiselt kohal materjali uurimine, mitte loo jutustamine vaatajale. Läbi materjali uurimise on võimalik edastada publikuni informatsiooni, kuid see on peamiselt kehaline. Näitlejad ja lavastajad, kes loovad materjaliteatrit, ja publik, kes etendust vaatab, saab teada, kuidas uuritav materjal erinevates olukordades käitub ning millised on selle omadused, lõhn, värv ning vastupidavus (Pesti 2018). Näitena saab ka tuua paberiga või vahaga mängimise laval. Näitleja Katri Pekri tõi mulle antud intervjuus välja ka enda loodud Turu näitekooli lõpulangustuse, kus kasutas ainult valget A4-paberit, kuna talle meeldib minna lõpuni ühe asjaga, et leida objekti helid, lõhnad, suurused ning erinevused (Pekri, intervjuu 2024).

Füüsilise teatri olemuse kohta on Madli Pesti enda artiklis selgitanud: „Füüsiline teater on etenduskunsti liik, kus füüsiline väljenduslikkus domineerib teiste (teatri)kunstiliste vahendite üle. Füüsilise teatri lavastuse loomine saab algimpulsi ideest, mida soovitakse väljendada ennekõike kehaliselt, kuid sellega võivad loomisprotsessi käigus liituda paljud erinevad väljendusvahendid.” (2017: 60-61) Peamiselt kasutatakse füüsilises teatris koosloome meetodit, mil lavastuse trupp tuleb eelnevalt kokku ja alustab erinevate ideede esitamist. Seejärel otsitakse erinevaid materjale ning tutvustatakse erinevaid fotosid, muusikat ning isiklikke tunnustusi. Koos hakatakse selle ümber lugu looma, mis prooviprotsessi käigus muutub terviklikuks lavastuseks. Lavastuste teemad räägivad tihti ühiskondlikest valupunktidest (sammas: 62-63).

Viimaseks visuaalteatri lavastusliigiks, mis on oluline noore vaataja teatri seisukohast, on multimeedia- ja digiteater, kus peamiseks väljendusvahenditeks on erinevad digitaalsed lahendused. Selle tulemusena on võimalik ka kogu etendus mängida virtuaalses keskkonnas. Hea näide sellest liigist on allpool analüüsitud lavastus „Palle üksi maailmas”, kus on kombineeritud nukuteater ning multimeediateater. Etenduses antakse infot ja lugu edasi läbi

filmi, fotode, video või animatsiooni ning seda edastatakse läbi ekraanide ning projektsioonide. Neid võib lavastusse integreerida kas otseülekandena või juba eelnevalt tehtud salvestusena (Ühe minuti loeng: mis on multimeediateater?).

2.4. Teatri uus nimi kooskõlla sisu ja sihtrühmaga

Teatri nimevahetus toimus 2020. aasta 31. juulil ning ühtlasi alustas teater oma uut hooaega 2020/2021 juba uue nime all - NUKU teatrist sai Eesti Noorsooteater. Kaks peamist põhjust, mis andsid tõuke nimevahetuseks, olid teatri esteetika ning noor vaataja. Teatri liigiline mitmekesisus ning sihtgrupp vajasis kaasajastamist. Järgnev nimevahetuse protsessi ja selle põhjenduste kirjeldus põhineb intervjuudel, mille viisin läbi tollase loomenõukogu liikmetega: Mirko Rajas, Leino Rei, Kati Kuusemets ning Getter Meresmaa.

Uurides, miks jäi nimevahetuse aeg perioodi, kui maailma raputas pandeemia, vastasid kõik loomenõukogu liikmed justkui ühest suust, et pandeemia tuli neilegi ootamatult ning need ei olnud kuidagi omavahel seotud. Antud periood andis teatrile võimaluse pöörata rohkem tähelepanu teatri sisulisele arengule ning otsustati pikaaegne protsess mitte katki jätta. Toimusid erinevad arutelud, majasisesed vestlused, kus mõtteid arendati ning arutati koos teatris tegutsevate inimestega kõiksugu variantide üle. See oli silmi-avardav aeg majasisestele inimestele, kuid tekitas parasjagu hirmu nendes inimestes, kes tundsid teatrit ammu ning kes on seal pikka aega juba töötanud või tegutsenud. Nemad kartsid, et neile kalli väärtusega asjad kaovad nimevahetusega kas ära või et see vahetus ei austa justkui teatri ajalugu ning pingutusi, mis on senimaani olemas olnud seoses kindla teatriliigi ja institutsiooniga, et need püsiks. Hirm vaibus, kui suudeti põhjendada, miks selline vahetus edasiseks tegutsemiseks vajalik oli.

Leino Rei tõi välja (intervjuu, Rei 2024), et nimevahetus peegeldas seda, mis toimus mujal maailmas ning kuidas lähiriikides olevate nukuteatrite juures oli tunda tugevat Nõukogude pärandit: Läti Riiklik Nukuteater Lellu, Leedu Nukuteater Lele, Poola Nukuteater Lalek - kõik olid ja on nukuteatrid, aga samaaegselt kasutati neis teatrites kaasaegseid visuaalteatri erinevaid vorme. Venemaal on samuti Suur Nukuteater ja ka Noorte teater, kuid inglisekeelses kultuuriruumis oli *theatre for young audiences* vägagi populaarne ning tuntud termin.

Tollane NUKU tahtis hakata kohaldama nime antud situatsioonile, et teater on kasvanud juba suuremaks visuaalteatriks, mitte ei baseeru enam ainult ühel kindlal lavastusliigil, nagu selleks on nukuteater. Eelmises alapeatükis kirjeldatust lähtudes on visuaalteater koondmõiste, mille alla kuuluvad erinevad lavastusliigid: nukuteater, materjaliteater, füüsiline teater, multimeediateater, objektiteater. Toetudes eelnevale, siis nukuteater ja nukk nimetuse sees enam ei vastanud muutunud tegelikkusele ning teatri nimi tuli kooskõlla viia teatris loodava sisuga. Teatri senine nimi NUKU teater iseloomustas ühtainust lavastusliiki ning vormi. Sellega, et teater on vaid ühe teatriliigi põhine, loomenõukogu ning teised teatrimajas tegutsevad inimesed ei leppinud ning otsustati, et üks liik ei saa defineerida seda, kes nad sel hetkel ja ka täna on - kolme suure saaliga ja suure publikunõudlusega teater (intervjuu, Rajas 2024). Nad on end laiendanud, arendanud ja kasvatanud teatriks, mis koondab enda alla ka kõik teised visuaalteatri lavastusliigid - sellest lähtuvalt tuli teha ka vajalikud muudatused. Hetkeks, kui nimevahetuse protsess oli juba alanud, selgus, et üheski Balti- ega Põhjamaades ei õpetata enam teatritudengitele ülikooli tasemel nukunäitlemist ega -lavastamist, kuigi veel hiljuti olid need koolid olemas olnud ning erialad ei olnud küll päeva pealt lõppenud, aga nad olid muutunud. Nukuteater on integreeritud erinevate visuaalteatrite distsipliinidega (intervjuu, Rei 2024). Sõltuvalt teatri või konkreetse meistri huvifookusest võib see olla kokkupanduna näiteks nukuteater ja füüsiline teater või nukuteater ja multimeediateater.

Teine põhjus nime vahetamiseks oli teatri peamine publik ja sihtrühm - noor vaataja, kes on püsinud teatri juures selle loomisest saati. Kuna Eesti Noorsooteater on Eesti suurim sihtrühmapõhine teater, siis sellise fookuse kestma jäämine on praeguse loomenõukogu seisukoht. Siinkohal oli aga teatril mure, et loodav sisu noorele täiskasvanule puudus teatri repertuaarist pea täielikult. NUKU nimi teatril hakkas piirama tegijaid, sest nimi ei väljendanud seda, mida Eesti Noorsooteater teeb. Nimetus andis igale lavastusele kindla maigu juurde ja seostus küllastajatele ning teatritegijatele peamiselt just väikelastega. Lisaks võeti arvesse, et tegemist on eesti keeles grammatiliselt veidra sõnaga, kuna ei saadud aru, millisesse käändesse on sõna pandud, ning mida see täpselt tähendab, mis ei ole justkui teatri nime põhimõte. Mirko Rajas spekuleeris mulle antud intervjuus, et NUKU nime alt ei oleks teater poolte pakutud ideede potentsiaalini jõudnud ning mitmeid inimesi ilmselt seetõttu täna teatris enam ei töötaks, kui teatri nimetus poleks vahetunud (intervjuu, Rajas 2024).

Leino Rei tõi läbi huumori välja ka kauaaegse teatrivaldkonnas tegutsevate inimeste omavahelise nalja, et kui näitleja töötab nukuteatris ja ta kellelegi seda ütleb, siis teatakse, et „see on see näitleja, kes mängib käpikuga ja sirmi taga”. Ehk selle ümber on pidevalt olnud aasimist nii näitlejate kui ka teiste teatrivaldkonnaga seonduvate inimeste seas (intervjuu, Rei 2024).

Kõik ülaltoodud komponendid olidki lõpuks jõudnud nimevahetuse hetkeks punkti, kus nõukogule tundus mõistlik taoline muudatus ette võtta. Kui vaadelda teatri repertuaari, siis nimevahetus ei ole tinginud repertuaarimuutust ja selle muutmine ning edasi arendamine oli teatril plaanis juba ammu. Seetõttu on hakatud rohkem lavastama noorele täiskasvanule mõeldud teoseid ning tooma välja tänapäevaseid sotsiaalseid probleeme. Mirko Rajas tõi lisaks välja (intervjuu, Rajas 2024), et teatri repertuaar on paljuski muutunud nende inimeste näoliseks, kes täna teatrimajas töötavad ning loovad. On jäänud kestma põhimõte, et teatris otsitakse vormi ja sisu dialoogi. Sisust peaks üldjuhul välja kasvama vorm. Kui on olemas puudutav lugu, siis saab hakata vaatama, milliseid vorme seal kasutada saab ning kuidas miski orgaaniliselt loost välja koorub.

Uue nime leidmisel käis läbi suuremal hulgal variante. Väga meeldis loomenõukogule tol hetkel nimetus „Teater Kevade”, mis oleks seostunud justkui kevadise aastaaja, tärkamise ning millegi uue loomisega. Samas teadustasid loomenõukogu liikmed, et eesmärk ei ole luua pika ja väärika ajaloo teatri asemele täiesti uut. Eesmärk oli siiski arendada olemasolevat teatrit edasi punktist, kuhu teater oli selleks hetkeks jõudnud. Lisaks oleks pidanud sellist nimevalikut palju rohkem hakkama ühiskonnale selgitama. Arvamus kaldus ikkagi Noorsooteatri poolele, kuna enne nimevahetust Noorsooteater kui nimetus Eestis tol hetkel puudus ning see tundus sellele teatrile kõige väärikum ning sobivam uus nimi. Samal hetkel mängis rolli ka see, et Eestis oleks olemas enda Eesti Noorsooteater.

Seejärel kooruski ajaloost Eesti Noorsooteatri nimi välja orgaaniliselt, pidades silmas ka Voldemar Panso loodud Eesti NSV Riiklikku Noorsooteatrit, mis praegu tegutseb Tallinna Linnateatri nime all. Mirko rajas tõi välja, et kogu protsessi juures oli erinevaid kritiseerijaid, kes tõid välja, et selline nime n-ö „taaskasutus” on Panso-aegse Noorsooteatri idenditeedivargus (intervjuu, Rajas 2024). Küll aga suutis loomenõukogu antud süüdistuse kiirelt kummutada, sest Noorsooteatri nimetuse pärandas Tallinna Linnateater sümboliliselt

2006. aastal Nukuteatrile ja selle tulemusena võeti kasutusele esialgne Nuku- ja Noorsooteater. Tsiteerin siinkohal Mirko Rajase (2024) öeldut intervjuus: „Kui nimi Nuku- ja Noorsooteater oleks säilinud ning seda poleks vahepeal ära muudetud NUKU alla, siis ma ei saa 100% garanteerida, et me poleks tänasel päeval Nuku- ja Noorsooteater. Võib olla oleks siis jäänud see kindel ajalugu selle taha.” Siinkohal sai aga näha nõukogu liikmete erinevaid vaatepunkte, kuivõrd Kati Kuusemets tõi välja, et Nuku- ja Noorsooteatri nime tagasivõtmine ei oleks olnud asjakohane, kuna seal olid koos teatriliik ning sihtgrupp, ehk nimi ei koosnenud sarnastest kategooriatest, mis oli segadusttekitav (intervjuu, Kuusemets 2024).

Leino Rei (2024) tõi tähelepanu alla veel asjaolu, et inimesed ei pruugi siiski uue nimega ära harjuda ning sõna „noorsugu“ võib tuua vanemale generatsioonile meelde Nõukogude Liidu aegu, sest tol perioodil tegi Liit sellest justkui oma ideoloogia tööriista. Kõik intervjuueeritud loomenõukogu liikmed tõid justkui ühest suust välja, et kuna uue generatsiooniga tulevad peale inimesed, kellele Eesti Noorsooteater juba ongi uus reaalsus, siis tekib neil teatriga side ja nemad kasvavad juba koos uue teatrinimega. Mirko Rajas arutles intervjuus selle üle, et teatril peab olema võimalik areneda vabalt ja käia ajaga kaasas, tema sõnul peab teatril olema võimalik kasvada ning areneda vabalt: „Kui teater orgaaniliselt kasvab mingite otsuste või inimeste tulemustel kuhugi, siis on võimalik midagi tõeliselt luua. Kas eesmärk on hoida mingit ajaloolist väärtust, mis on oluline, või on üks põhieesmärke kogu aeg proovida välja uurida, mis on praegu oluline, et me saaksime midagi teatrina ära teha?” (intervjuu, Rajas 2024).

Mirko Rajas tõi peale nimevahetuse toimumist Teeviidale antud intervjuus välja Voldemar Panso sõnad: „Ei ole vist huvitavam aeg inimese elus kui tema noorus ja kujunemisaastad. Olla selle ea teekaaslane, tema maailmavaate ja ilutunde kasvataja – midagi toredamat, huvitavam ja mitmekülgsemat ei suudaks ükski teater olla. Olla noorsoo teater tähendab olla kõigi teater, olla vanade teater tähendab olla mitte kõigi teater.“ (Panso 1966) Siinkohal lisab Rajas, et olles teater, mis on loodud ja suunatud noorsoole, siis tähendab see ka teatri jaoks olla nooruslik ja noor teater, mis omakorda tähendab elamist ning hingamist just kaasajal. See hõlmab teatris endas justkui lahtiütlemist vanadest mõtetest ja rutiinist. Noorsooteatri nime all vaatab teater justkui homsesse, nagu seda teeb noor inimene, kes tuleviku poole elab, samal ajal väärtustades traditsioone ning uuele põlvkonnale väärtuste

säilitamist (Mirko rajas: teatrikunsti...2012). Kui noorsooteatrile kui sõnale ei teki tulevikus eesti keeles paremat vastet või väljendusrikkamat sisulist vastet, siis Mirko Rajas praeguse Eesti Noorsooteatri kunstilise juhina näeb, et vajadust teatri nime vahetada tulevikus enam ei oleks.

3 Kuni 11-aastase lapse arenguetapid ning teatri mõju sellele

Iga inimene läbib kasvades erinevaid arenguprotsesse, mis on peamiselt seotud vanusega. Areng on kiirem lapse- ning noorukieas. Laps läbib erinevaid elukaare etappe ning ülemineku etappides ka kriise, mille ajal saab omandada uusi oskuseid. Seda selleks, et järgneval eluetapil jälle toime tulla. Sotsiaalne areng lubab lapsel omandada ühiskonnas kehtivad väärtused ning oskused ümbritsevaga toime tulla (Jaanisk 2021). Vanuserühmadeks jaotamise põhimõtteid on väga palju erinevaid ning need ei kattu omavahel. Olen allpool koondanud peamised teadmised, kirjapanekud ja teooriad kuni 11-aastase lapse arenguetappide kohta. Nimetatud teooria aitab viiendas peatükis analüüsida Eesti Noorsooteatrist valitud lavastusi lapse vanuse ning arenguetappide omadustest lähtuvalt. Samuti aitab peatükk anda ülevaate, kuidas teater mõjutab lapse arengut ning milliseid vahendeid kasutatakse teatrianalüüsiks arengu toetamisel.

Esmalt saab lapse arengut vaadata läbi kognitiivse arengu teooria, mille on loonud Šveitsi psühholoog Jean Piaget. Selle eesmärgiks on mõista, mismoodi inimesed oma varases eas teadmisi omandavad. Ta on välja toonud 4 erinevat arenguetappi, kuidas laps areneb: sensomotoorse intellekti periood (0-2 eluaastat); operatsioonieelse mõtlemise periood (2-7 eluaastat); konkreetse mõtlemise periood (7-11 eluaastat) ja abstraktse mõtlemise periood (al. 12 eluaastast).

Esimese etapi ajal on lapsel esiplaanil lihtsate liigutuste tegemine, kuna laps alles kohaneb asjade ning olukordadega. Siinjuures sõltub laps täielikult ümbritsevast keskkonnast ning sellest, mida tajub. Ta ei saa aru, millised sündmused tema ümber aset leiavad, sest ei oska peegeldada ja selgitada neid enda mõtetes. See on faas, kus laps pigem rohkem jälgib, soovib katsuda, läheb ümbritsevaga kaasa. Hakkab arendama oma keha koordineerimist, motoorikat, kõne ning alustab tegevuste ja häälte matkimist (Kognitiivne 2024). Teises etapis oskab laps omandada kiirelt uued kujutlused ning lihtsamad terminid. Tähtsuseks saavad erinevad sümbolid, märgid, sarnasuse leidmine ja sellest arusaamine. Antud etapis ei oska veel laps saadud informatsiooni ümber kujundada ega moodustada ühtseid tervikpilte ümberringi toimivas. Kolmandas etapis osatakse juba sümboleid kasutada ning lahendada loendamise ja klassifitseerimise ülesandeid. Lisaks oskavad lapsed näha

sündmuste põhjuseid väljaspool iseennast. Neljandas etapis oskab laps tajuda abstraktseid seoseid ning oskab orienteeruda minevikus, olevikus ja tulevikus (Kaasaja õpiteooriad 2024). Teisalt saab last ja tema arengut vaadelda mitte otseselt kindlast teooriast lähtudes, vaid ka lapse käitumise ning psühholoogia kaudu.

Imikueas (0-1 eluaastat) ollakse väga vastuvõtlik välismaailma teguritele. Imik uurib enda ümber olevaid nähtuseid hoolega ning õpib end ümbritsevat usaldama. Esimeseks eluaastaks oskab laps juba lihtsamast kõnest aru saada ning ka ise silpe ning hiljem ka sõnu moodustada. Domineeriv on vahetu emotsionaalne suhtlus täiskasvanuga ning selle kaudu, milline on nende miimika, soovib laps ka seda matkida (Jaanisk 2021). Imikud oskavad juba ka varakult eelistada ja eristada mustreid ning kujundeid, isegi kui nende algne nägemisteravus on oluliselt kehvem, kui edasises elus arenedes (Smith jt 2008: 316-317). Laps vanuses 1-1,5 eluaastat ei oska end näha vanemast eraldiseisva indiviidina. Lapse arvamus erinevatest olukordadest ja asjadest kujuneb selliselt, nagu arvab seda tema eest hoolitsev inimene. Selles eas õpib laps tundma armastust, hoolt ning kiindumust (Lapse arenguetapid 2024). Selles vanuses laps on võõraste suhtes pigem häbelik ning hoiab enda vanemate lähedale. Samuti naudib laps mängusituatsioonis erinevate inimeste imiteerimist, oskab välja näidata eelistusi inimeste ning mänguasjade suhtes, oskab proovile panna vanemate reageeringuid oma käitumise osas. Lisaks kordab laps erinevaid žeste ning helisid, selleks et tähelepanu võita (Väikelapse arenguetapid 2019).

Laps vanuses 2-3 aastat on aktiivne ning proovib juba iseseisev olla, sõltudes siiski lapsevanemast ja tema antud turvatundest ning hoolitsusest. Ta on julgem avaldama iseenda arvamust, kuid ei oska veel avaldada täpseid mõtteid, mis nende peas ringi käivad. Seetõttu võib tekkida frustratsioon, mille järel puhkevad tugevad jonnihood (Lapse arenguetapid 2024). Kuni 3. eluaastani ammutab laps ümbritsevast keskkonnast lakkamatult infot ning on vastuvõtlik kõigele uuele, mida on võimalik õppida. Seal perioodil on lapsel peamiseks märksõnaks “Mina ise!” (Allikvee, 2018). Kahe aasta vanuselt alustab laps rollimängude mängimist ning kujundite ja värvide sorteerimist. Muuhulgas suhtub laps teiste laste seltskonda entusiastlikult ning oskab välja näidata trotslikku käitumist. Kolmeaastaselt oskab laps orienteeruda esemete suuruses ning vormis ning kajastab enda tegevustes ka täiskasvanute toiminguid. Laps oskab osaleda vestluses ning dialoogides, aga eelkõige midagi küsides või paludes, oskab kommenteerida enda ning kaaslaste sooritatud tegevust.

Lisaks oskab laps ning võib karta uusi ning tema jaoks tundmatuid asju (Väikelapse arenguetapid 2019). Kolmandaks eluaastaks oskavad lapse mõista teiste inimeste emotsioone, veendumusi ning soove (Smith jt 2008: 180).

Lapsel vanuses 4-5 eluaastat on tahe pidevalt tegutseda ning paigalpüsimatus on tavaline nähtus. Laps esitab palju ning erinevaid küsimusi, mille eesmärk on maailma paremini mõista ning tundma õppida. Ta tahab olla kaasatud ning proovib suhelda ümbritsevaga nii palju kui võimalik, proovides samal ajal aru saada enda tegudest ning nende tagajärgedest. Selles eas proovivad lapsed ka hakata vanematele vastu, et katsetada enda võimu ning positsiooni perekonnasiseselt (Lapse arenguetapid 2024). Lapsel toimub selles eas füüsiline iseseisvumine ning laps kinnistab eelnevate aastate jooksul õpitud motoorsed oskused. Samuti hakkab laps huvi tundma enda kultuuri kommete vastu ning siis on kõige parem lapsele hakata õpetama sotsiaalseid oskuseid (Allikvee, 2018). Selles vanuses lastele on oluline teatrisse tulles näha lavastust, mille ajal saaks ise midagi öelda või kuidagi kaasa tegutseda. Seda just seepärast, et laste passiivse istumise võimekus ning tähelepanuvõime ulatub 15 minutini, seega lavastus peab oskama last kaasata (Alamets, 2023). Nelja-aastased oskavad juba aru saada ning orienteeruda, millal on päev, öö, eile, täna, homme. Nad tegelevad palju fantaasiamängudega ja on nendes leidlikud, samas tihti mitte vahet tehes tegelikkusel ning kujutlusel. Laps suudab meenutada erinevate juttude löike ning oskab pidada läbirääkimisi konfliktide lahendamisel. Viieaastane laps teab juba peamised igapäevaselt kasutatavaid asju (raha, toit). Ta soovib olla sõprade moodi ning leida selle kaudu ka ühtekuuluvustunnet. Viieaastasele lapsele meeldib esineda ehk laulda, tantsida ja näidelda. Selles vanuses, erinevalt nelja-aastasest lapsest, oskab laps eristada fantaasiat tegelikkusest (Väikelapse arenguetapid 2019).

Vanus 6-11 eluaastat toob lapse ellu julguse küsida veelgi rohkem küsimusi ning saada neile kogu aeg ka vastuseid. Laps õpib tegema vahet soovil ja vajadusel ning oskab järgida reegleid erinevates mängudes, kuna reeglid muutuvad selles eas oluliseks. Ta oskab juba päris hästi vastutada ning arutada erinevate teemade üle ning neid ka põhjalikumalt analüüsida (Lapse arenguetapid 2024). Kuueaastane laps omandab eelnevate aastatega võrreldes uusi teadmisi ning oskusi aeglasemalt, aga stabiilsemalt. Sotsiaalsus on lapsele siin etapis aina tähtsam, teda hakkavad huvitama sõbrad ning teised inimesed. Samuti huvitab teda maailm väljaspool kodu. Peamised küsimused, mida laps küsib, algavad sõnadega:

miks, kuidas ja millal (Allikvee, 2018). 7-9-aastase lapse puhul on iseloomustavateks märksõnadeks perfektsionism, erinevad huvitavad reeglid, suurenenud liikumisvajadus ning suur õiglustunne. Kümneaastaselt otsib laps lisaks tunnustust ka oma sõpradelt lisaks sellele, mis saab talle osaks õpetajate ning vanemate poolt (Teska, 2015).

Psühholoogia ja teatri omavahelisi seoseid on hästi oma raamatus lahti mõtestanud psühholoog Aino Lunge „Emotsioonide psühholoogia”. Teater on võimeline inimest mõjutama psühholoogiliselt ning suudab seda teha just emotsioonide ülekandmise teel. Emotsionaalse protsessi üks osa on kaasaelamine teise inimese emotsioonidele ning lapsed on selles vallas eriti oskuslikud (Lunge 1980). Teater mängib terve elu suurt rolli ning peamine roll lapse sirgumises täiskasvanuks seisneb samuti mängus. Lapsel võib puududa kas vaimne või füüsiline võimekus ise mängida, aga kujutlusvõime suudab juba iseenesest suurema osa tööst ära teha. Ka täiskasvanuna unustatakse tihti ära mängu olulisus ning teadmine, kuidas mängida. Mängu kui sellist peetakse tegevuseks, läbi mille inimene õpib maailma tundma. Seda kajastatakse ka teatrilaval erinevaid lugusid jutustades. Näitlejad loovad publikuga vahetu inimliku kontakti, kus selgitavad maailma läbi emotsionaalse kogemuse, ning iga inimene, olenevalt tema enda kogemuste pagasist, võtab endaga teatrist koju minnes kaasa erinevaid mõtteid ning tõekspidamisi. Iga inimese kasvukeskkonnast ning minevikust oleneb, mida inimene peab kindla lavastuse puhul oluliseks ja kuidas oskab mõista. Seepärast on vajalik tuua laps juba varases eas keskkonda, kus suheldakse emotsionaalse kogemuse kaudu, õpetatakse tajuma vaimseid väärtuseid meie ümber ning arendatakse lapsele iseloomulikku loovust (Usk 2021).

Nagu ülal selgitatud, erinevad lapse arengufaasid vanuseti. Võib juhtuda, et erinevate perede lapsed on samas arenguetapis väga sarnased. Üldjuhul aga on lapsed oma teadmistelt ning maailmavaadetelt ikkagi märgatavalt erinevad. Sellega arvestab ka teater oma lavastuste väljatoomisel, et ühe lavastuse sisse, mis on mõeldud kindlale vanuserühmale, on pandud erinevaid elulisi valdkondi, mis võiks ja peaks kõnetama noort vaatajat erinevat moodi. Siinkohal on olemas erinevat sorti lapsevanemaid ning õpetajaid, kes koos lapsega teatrisse minnes on nendele n-ö tugiisikud. Lapsed tajuvad hästi, kas temaga koos teatris oleval saatjal on reaalne huvi vaadatava lavastuse vastu või mitte. Kui laps tunnetab, et saatjal huvi puudub, siis võtab ta selle alateadlikult üle. Kui aga lapsel lubatakse reageerida erinevate emotsioonidega laval toimuvale ning sõnaliselt enda seisukohta väljendada, siis see tekitab

noore vaataja teatri sünergia, kus on omavahel ühenduses näitleja, laps ning lapse saatja (Rei 2018). Teatris käimine on igas kooliastmes tervitav ning kasulik, eriti siis kui laps on vanuses, kus ta ise veel otsuseid vastu ei võta. Kuni 11-aastased lapsed saavad teatris käies harjutada eeskätt tähelepanu hoidmist, mis on ka lavastuste üks eesmärkidest - kasutada erinevaid võtteid, et lapsel oleks kogu aeg huvitav ja põnev.

Väiksemate laste puhul kasutataksegi seetõttu laval erinevaid valgus- ja helirütme, pidevat tegevustiku muutumist ning värve (Virro 2022: 8). Erinevate lavaefektide tõttu võib laps saada sel juhul lavastuses jutustatavast loost isemoodi aru. See tekitab omakorda hea pinnase dialoogi arendamiseks lapse ja tema saatja vahel. Lavastused loovad noorele vaatajale kujuteldava maailma ja tekitavad eriilmelisi emotsioone, millele noor enda peas peab hakkama mõtet andma ning seda analüüsima. Isegi kui laps on nii väike, et ta veel seda teha ei oska, siis teatud emotsioone tekitab teater temas kindlasti. Seejärel saab juba lapsevanem või õpetaja last suunata ning aidata õigete küsimuste toel analüüsimise poole.

Aino Lunge raamatust lähtuvalt kui laval on midagi äärmiselt naljakat ja näitlejad naeravad kõva häälega, siis publikus alustavad ka lapsed kaasa naermist ning tugevat kilkamist. Kui keegi laval on väga kurb, siis üldjuhul tikuvad laste silmadesse pisarad ning lapsevanemad muutuvad härdaks. See puudutab neid mõlemaid samaaegselt emotsionaalselt väga sügavalt. Selline kontakti loomine publiku ja näitleja vahel on äärmiselt oluline empaatiavõime arendamisel, luues parema ühenduse näitleja ning lapse vahel, kus laps suudab tajuda tundeid ning emotsioone laval mängiva näitleja ning tema rolli kaudu (Lunge 1980). Tulenevalt sellest aitab teatris käimine ja lavastuste vaatamine lastel paremini mõista ning kontrollida oma emotsioone.

Londoni Ülikoolis on läbi viidud uurimus Dr. Natasha Kirkhami poolt, kes tõendab, et teatri vaatamine lapseas ning ka edaspidises elus tugevdab sotsiaalseid sidemeid. Samuti mängib teater tähtsat rolli inimeses emotsionaalse intelligentsuse arendamisel. Uuringust selgub, et inimestel, kes vaatavad koos lavastust, on sünkroniseerivad pulsid, mis omakorda näitab kuuluvuse ning sotsiaalsete sidemete tugevnemist inimeste vahel. Kuivõrd lapsepõlv on oluline aeg erinevate sotsiaalsete rühmade ja pikaajsete sidemete moodustamiseks ning loomiseks, siis mängib ühenduse ja kiindumustunde tekkimine lavastuse vältel märkimisväärselt suurt rolli. Lavastustes võib kohata järgmisi dramaatilisi ning süngeid

probleeme: kiusamine, vägivald, lähedase surm. Samuti ka häid asju elus: armastus, sõprus, perekond. Kõikide nimetatud aspektidega kaasnevad lapsel hoopis erinevad emotsioonid. Tundes neid emotsioone teatrisaalis, heatahtlikus ning turvalises keskkonnas, pääsevad lapsed ligi võõrale tundmusele. Sel hetkel saavad nad emotsioone ja tundeid läbi elada ning hiljem tagantjärele vaadelda ning analüüsida. Sellelegi aitavad kaasa kas lapsevanemad või õpetajad. Nende olukordade analüüs ja hilisem arutelu käivitab vestluseid rasketel teemadel, mis on keerulised isegi täiskasvanud inimesele. Kokkuvõtlikult loob see lapsele turvalise keskkonna analüüsiks, tugevdab sotsiaalseid sidemeid ning arendab empaatiavõimet (Radford 2019).

New Yorki peamises kogupereteatris *New Victory* ehk Uus Võit viidi läbi uuring, millega selgitati välja tavaolukorras toimuva teatrietenduse mõju noorele vaatajale. Lapsi jälgiti ning küsitleti hiljem kolmel järjestikusel aastal, et saada teada täpne mõju ning lapse areng peale etenduse vaatamist. Uuringutulemustest selgus, et teatris käinud lapsed suudavad olla empaatilisemad ja kujutada teiste inimeste elu kordades paremini ette. Lisaks suudavad nad teiste elu paremini mõista, pakkuda sügavamat kaastunnet ning edendada sallivust. Pärast lavastuse nägemist oskavad lapsed välja näidata erinevaid sisemisi mõjutusi, emotsioone ja tundeid. Teatris käimine arendab lastes muuhulgas ka emotsionaalset kasvu, toetab nende koolitegevust ning arendab nende võimet kujutada endale ette oma tulevikku (Chapman 2019; Halpern 2019). Selleks, et taoline areng saaks toimuda, peaks noore vaataja teater ning sealsed lavastused arendama last eelkõige vaimselt, aga ka füüsiliselt. Selle jaoks on välja töötatud viimase 30-40 aasta jooksul erinevate uuringute ja vaatluste põhjal Taanis nimekiri sellest, mida peaksid üks õige ning hästi tehtud noore vaataja teater ning lavastused endast kujutama (Reason, 2010: 41):

- 1) Kõik lapsed väärivad kõrgekvaliteedilist teatrit.
- 2) Lastel on vaja jagada täiskasvanutega erinevaid mõtteid nii elust kui ka surmast.
- 3) Lastele peaks rääkima terviklikke lugusid, millest nad aru saavad, mitte ainult rumalusi ning lihtsustatud asju.
- 4) Lapsed peaksid lavastust vaadates suutma naerda, nutta ning tunda üleolevaid emotsioone. Samuti peaksid nad suutma aru saada laval mängitava rolli tunnetest ehk proovima olla empaatilised.
- 5) Eesmärk on mängida lastele lavastusi, mis tõstavad esile näitlemise meisterlikkust.

- 6) Iga laps peaks tundma lavastuse vaatamise ajal ning järel, et kui teda poleks teatrisaalis publiku hulgas olnud, siis oleks lavastus ilmselt teistsugune olnud. Laps peab tundma end väärtuslikuna ning osana teatrist ning teosest, mida etendatakse.

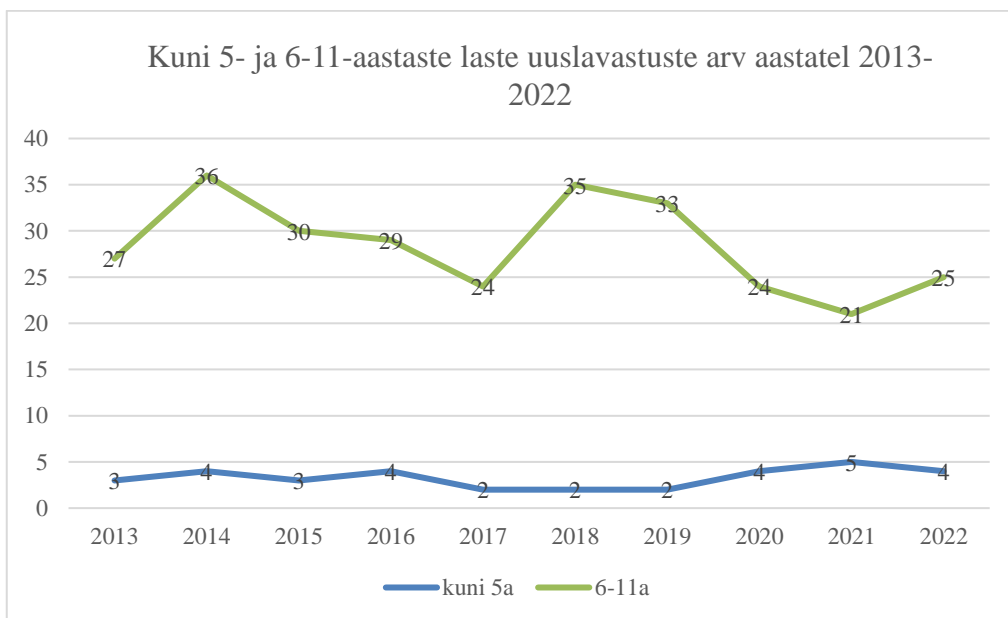
Antud nimekiri loob hea ülevaate sellest, mida pakub ka Eesti Noorsooteater enda lavastustega, tuues fookusesse noore vaataja - tema vajadused, emotsioonid ja väärtuse publiku seas.

Visuaalteater loob väärtusliku pinnase, mille pealt lapsed lavastusi analüüsida saavad. Parim väljund selleks on loomingule vastamine loominguga. Kuna lastele meeldib end füüsiliselt väljendada, siis on mitmete uuringute tarbeks viidud läbi töötube, kus lastel on end võimalik avada ning oma mõtted teatavaks teha läbi visuaalse kunsti. Matthew Reason (2010) on korduvalt läbi viinud lastele mõeldud visuaalse kunsti töötuba, kus pärast teatrietenduse vaatamist peavad lapsed kas joonistama või maalima loo sellest, mida nad just laval näinud olid ja milliseid tundeid see nendes tekitab. Nii on võimalik välja selgitada, mida laps on pildil kujutanud ning millised on tema mõtted lavastuse kohta. Seda töötuba korraldatakse regulaarselt seetõttu, et pildi joonistamine annab lastele võimaluse mõelda mitmele asjale. Peamiseks põhjuseks on see, et lastel on võimalik tuletada meelde lavastusega seotud emotsioone ja tundeid või mida täpsemalt laval sel hetkel nähti. Lapsed on töötoas näidanud üles ka mitmeid lisategevusi, millega meenutada nähtud lavastust. Selleks on kas ümisedud tunnusmeloodiat, nimetatud mõnda lauset, mida karakter laval ütles või jäljendatud kindlaid helisid või nalju, mida laval kuuldi (Reason, 2010: 27-30). Sellest järeldub, et lapsed jätavad lavastusest meelde erinevaid detaile, mis on nende jaoks olulised ning seostuvad oma eluga.

Kokkuvõtvalt peaks teater oskama ning tahtma luua lavastusi sihtrühmadele nende arenguomadustest lähtuvalt. Arvestada tuleks kõiksugu vanuserühma eripäradega ning laste vaimsete võimetega, mis neil parasjagu kindlas vanuseetapis on. Suurim roll on teatris mängul, mida laps kasutab enda kujutlusvõime ning emotsionaalse intelligentsuse arendamiseks. Mänguga laval luuakse etendusel vahetu kontakt publikuga, antakse edasi erinevaid emotsioone, tundeid ja olukordi, mis pärismaailmas tihti ette tulevad. Peale etendust peaks olema lapsevanem või õpetaja suuteline nähtud teost koos lapsega analüüsima ning kirjeldama. Lisaks tuleks anda võimalus lapsel end ka loominguliselt väljendada, analüüsides teost kunsti kaudu. Selle kõige tulemusena areneb laps nii vaimselt kui füüsiliselt ja oskab edaspidi luua paremini seoseid kujuteldava ning pärismaailma vahel.

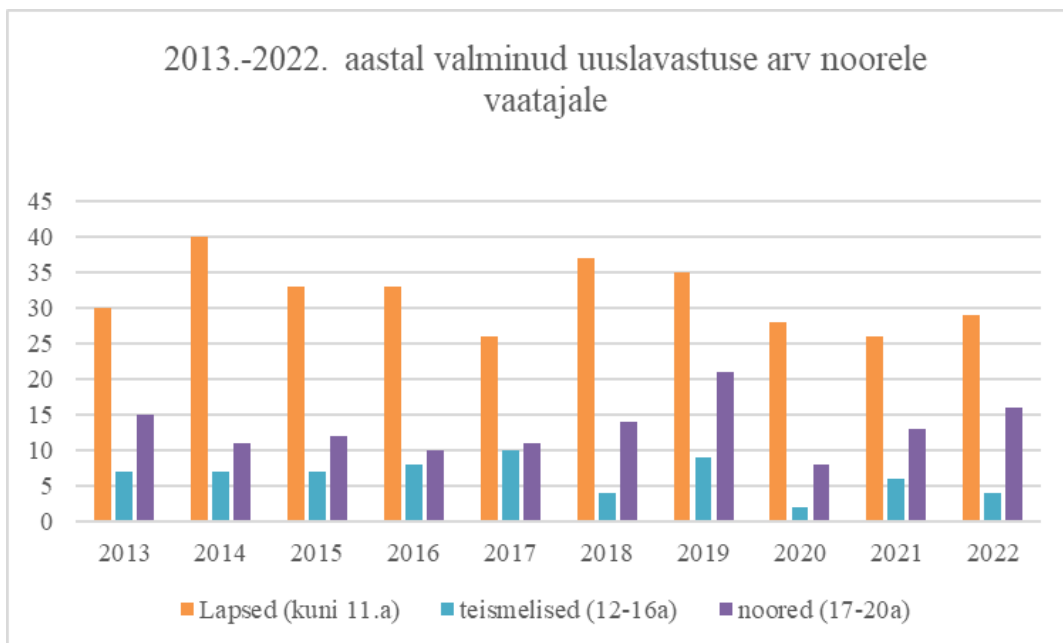
4 Eesti Noorsooteatri repertuaari statistiline ja ülevaatlik analüüs

Eesti Teatri Agentuur eristab statistiliselt sihtrühmi nii, et need on paigutatud viite erinevasse vanusegruppi: väikelapsed (kuni 5a), lapsed (6–11a), teismelised (12–16a), noored (17–20a) ning täiskasvanud (21+). Noore vaataja teatri nimetuse alla koonduvad sihtrühmad 0-20.a (Eesti teatristatistika 2024). Noore vaataja lavastuste arvu kasv viimasel kümnendil on liikunud suunaga ülespoole. Nullindate keskaigas esietendus noorele vaatajale (0-20a) pea 30 uuslavastust igal aastal, siis 2011. aastaks oli see arv juba 40 ning sellest järgmisel aastal koguni 50 (Linder 2013). Agentuuri statistika järgi on alates vahemikus 2013 kuni 2022 esietendunud kogu noore vaataja sihtrühmale 512 uuslavastust, millest kuni 11-aastastele lastele on olnud suunatud 317 lavastust, mis on ühtlasi rohkem kui pool kogu noore vaataja sihtrühmale suunatud lavastustest. Joonis 1 ilmestab, et kõigi nende 11 aasta lõikes on väikelastele suunatud lavastuste arv pea 9 korda väiksem lastele mõeldud lavastuste arvust: väikelastele 33 ning lastele 284 lavastust. (Eesti teatristatistika 2024). See väljendub ka selles, et nõudlus väikelapse lavastustele on märgatavalt väiksem.

Joonis 1. Kuni 5- ja 6-11-aastaste laste uuslavastuste arv aastatel 2013-2022.
(Eesti teatristatistika 2024).

Joonis 1 näitab selgelt, et ülekaalus on lavastused, mis on tehtud eluaastale 6-11. Teatricaline publik algab üldiselt 4. eluaastast, enne seda saab lastele luua pigem spetsiifilisi beebilavastusi või lühikesi nukulavastusi. Kuna nõudlus on märgatavalt suurem lavastustele, mis on mõeldud lasteaia- või koolilapsele, siis on antud graafik asjakohane ja ühtib tänapäevase teatrinõudlusega. Allpool oleva graafiku puhul saab ühildada lapsed vanuses kuni 11 aastat ning seejärel tuua eraldi sihtrühmadena lisaks teismelised ja noored. Shifra Schonmann (2006) on oma raamatus öelnud, et vanuseline jaotus inimeste puhul ei ole fikseeritud eristus. Sellest johtuvalt ei ole lapse mentaalne vanus alati seoses tema bioloogilise vanusega ning ka vastupidi (Schonmann 2006). Siinkohal pöördun Joonis 2 juurde, mis näitab aastatel 2013-2022 valminud uuslavastuste arvu lastele, teismelistele ning noortele.

Joonis 2. 2013.-2022. aastal valminud uuslavastuse arv noorele vaatajale

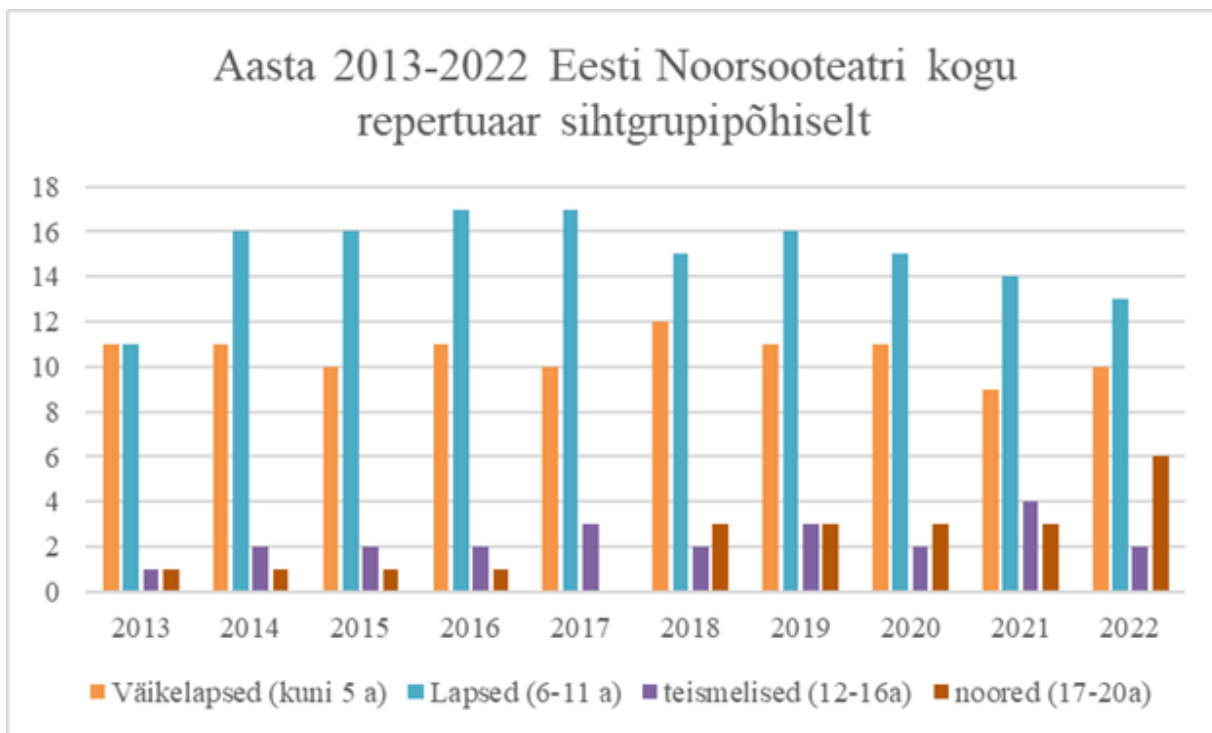
(Eesti teatristatistika 2024).

Jooniselt 2 on näha, et enim uuslavastusi on välja tulnud just kuni 11-aastastele lastele ning pärast pandeemia-aegset perioodi (2020-2021) on uuslavastuste arv taas aastast 2022 kasvama hakanud, kuigi mitte eriti märkimisväärselt. Keskendudes kõigest aastatele 2021 ning 2022, siis esietendus kogu noore vaataja sihtrühmale (0-20 a) kokku 94 uuslavastust, nendest kuni 11-aastastele lastele 55 uuslavastust. Sellest võib järeldada, et lavastusi luuakse teistest vanusevahemikest enam kuni 11-aastastele lastele, samal ajal jõudsalt luues lavastusi

ka vanemale noorele vaatajale. Kahjuks selgub ka Jooniselt 2, et teismelistele tehakse äärmiselt vähe lavastusi ning noored saavad tegelikult vaadata juba ka täiskasvanutele mõeldud loomingut.

Eesti Noorsooteatris esietendus 2021. aastal 5 uuslavastust, millest väikelastele ning lastele olid mõeldud 2. Aastal 2022 esietendus 9 uuslavastust, millest kuni 11-aastastele lastele oli mõeldud 4 (Eesti teatristatistika 2024). Uuslavastuste väljatulek oli seotud pandeemiaga, mille hiilgeaeg jäi 2020. aasta II poolde ning täies mahus aastasse 2021. Seetõttu sai aastast 2022 hakata taas rohkem lavastusi välja tooma ning teatrikülastuste arv selle võrra ka suurenes. Eesti Teatri Agentuuri statistika lehel on veel avaldamata 2023. aasta arvud, kuid Eesti Noorsooteatri lahkel loal olen saanud nende koostatud statistika osaliselt enda valdusesse. 2023. aastal esietendus teatris 7 uuslavastust, millest 4 olid mõeldud noorele täiskasvanule ning 3 kuni 11-aastasele lapsele. Teatri repertuaarist nähtub, et noor täiskasvanu ja koolilaps saavad vaadata mitmeid eriilmelisi teoseid. Väärrib märkimist, et teater on hakanud rohkem välja tooma tänapäeva ühiskonna sotsiaalsetest teemadest kõnelevaid lavastusi. Näitena saab tuua lavastuse „Teises toas”, kus räägitakse peaaesjalikult lähisuhtevägivallast, olgu see vaimne või füüsiline.

Joonis 3 iseloomustab aastatel 2013-2023 Eesti Noorsooteatris etendunud lavastuste arvu lähtudes sihtgruppidest: väikelapsed (kuni 5a), lapsed (6-11a), teismelised (12-16a) ja noored (17-20 a). Antud joonis ilmestab hästi, kuidas teatri peamine sihtgrupp lavastuste tegemisel on laps vanuses 6-11 aastat. Küll aga on viimaste aastate statistika põhjal aru saada, et aina enam on proovitud muuta laste ning väikelaste lavastuste arvu võrdsemaks ning luua juurde lavastusi noortele.

Joonis 3. Aastate 2013-2022 Eesti Noorsooteatri kogu repertuaar sihtgrupipõhiselt
(Eesti teatristatistika 2024).

Lavastusliikidest ning väljendusvahenditest lähtuvalt etendati aastatel 2021-2022 Eesti Noorsooteatris sõnalavastuse teoseid 157 korda, nuku- ja objektiteatri lavastusi 342 korda ning mitmeliigilavastusi 224 korda. Aastal 2022 suurenesid nuku- ja objektiteatri ning mitmeliigilavastuse arvud märgatavalt, kuna esietendunud uuslavastusi oli 4 tükki rohkem ning pandeemia lõppemisest tingituna avanes võimalus rohkem inimesi teatrisse lubada. Aastal 2021 oli suurim küllastajate arv sõnalavastustel, mida külastas 11 307 inimest ning selle järgi jõudsalt ka mitmeliigilavastustel, kus teatrikülastajate arvuks oli 10 341 inimest. Järgneval aastal, kui pandeemiast tingitud piirangud peaaegu et ei eksisteerinud, olid populaarseimad mitmeliigilavastused, mida vaatas 33 504 inimest ning teisel kohal nuku-ja objektiteatri lavastused 17 458 inimesega (Eesti teatristatistika 2024).

Üleüldine Eesti Noorsooteatri külastuste arv neil kahel aastal näitab, et 2021. aastal toibuti ülemaailmsest kriisist ja riigisiseseid piiranguid oli palju. Küllastajate arv oli pigem väiksemapoolne ehk 27 572 inimest. Aasta 2022 tõi endaga kaasa pea kahekordse küllastajate arvu kasvu ehk teatrikülastajaid oli kokku 63 070. Aastal 2023 kasvas küllastajate arv ilmselt seepärast, et esietendus 4 uut lavastust, mis olid suunatud noorele täiskasvanule ning on

siiani oma populaarsust hoidnud, eelmisel aastal külastas teatrit suisa 72 287 inimest (samas). Julgen väita, et populaarsus noore vaataja teatri suunas kasvab. Teater areneb koos ühiskonnaga, mis tähendab, et erinevad sotsiaalproblemaatilised teemad ja kaasajastatud visuaalteatri lahendused on aina enam Eesti Noorsooteatris kajastatud, mille tulemusena soovib noor publik aina rohkem teatrisse tulla.

5 Eesti Noorsooteatri valitud lavastuste sihtgrupipõhine analüüs

Järgnevas kahes alapeatükis analüüsin kuute erinevat Eesti Noorsooteatri lavastust. Kolm neist on suunatud eluaastatele 0-5 ning teised eluaastatele 6-11. Valitud said populaarseimad lavastused kahe teatrihooaja vältel. Analüüsimiseks on kasutatud arvustusi, blogikirjutisi, intervjuusid tegijate endaga, lavastuste tekstiraamatuid ning olen käinud ise igat lavastust ka vaatamas ning publikut jälgimas. Analüüs toetub eelpool kirjeldatud lapse arenguetappide teooriale ning visuaalteatri alla kuuluvate erinevate lavastusliikide eripärale. Lisaks toon välja seoseid lapse arengu ning lavastuse kestuse, väljendusvahendite ning neis kajastuvate lugude vahel. Analüüsi tulemusena on võimalik mõista, kuidas vastavad Eesti Noorsooteatris lavastuvad teosed kuni 11-aastaste laste sotsiaalpsühholoogilistele arenguetappidele ning kas lavastuste sihtrühm on teatri poolt õigesti määratletud.

5.1 Lavastused vanusele 0-5 eluaastat

Eelpool kirjeldatud teoriast lähtudes peaks lapsele vanuses 0-5 eluaastat mängitav lavastus andma võimaluse jälgida erinevaid värve ning mustreid, mis tekitaks lapses tähelepanu ning soovi teada saada, mis juhtub edasi. Seetõttu ei tohiks olla teos liigselt sügavamõtteline, sest laps ei oska veel taolisi teemasid korrektselt peegeldada ning oma mõtetes endale selgitada. Tähtsal kohal on näitlejatel otsene lapsele mängimine ning ka lapsega koos mängimine. Domineeriv on emotsionaalne suhtlus ja turvaline side täiskasvanute ning ümbritsevaga. Lastele meeldib olla kaasatud ja nad julgevad rääkida, kui mõni näitleja neilt midagi küsib või palub. Lavastus peaks koosnema olukordadest ning tegevustest, mida on ohutu kodus järgi imiteerida, kuna selles vanuses laste puhul on tegevuste ning olukordade igapäevaselt matkimine väga tavaline. Sel juhul on saalis vajalik ka lapsevanema juuresolu, sest nemad tekitavad lapsele võõras keskkonnas turvatunde. Laval ei tohiks kasutada liigselt objekte või tegevusi, mis ehmatavad või tekitavad hirmu, sest selles vanuses laps võib ja oskab karta uusi ning tundmatuid asju. Lapsed, kes hakkavad lähenema vanusele 5 eluaastat, on pigem paigalpüsimatud ehk nende püsiv tähelepanuvõime kestab vaid 15 minutit. Nad esitavad palju küsimusi, seega võib tekkida saalis lavastust vaadates mitmeid dialooge

lapsevanematega ning näitlejate lavamängule vastu rääkimist. Seepärast peaks lavastus olema interaktiivne ning lastega koos mängiv ja kulgev.

5.1.1. „Nutude salajutud”

Lavastuse autor ja lavastaja on Maria Usk ning näitlejaid on laval kaks: Getter Meresmaa ja Katri Pekri või Laura Nõlvak. Tegemist on ainulaadse nukulavastusega, mille sihtrühmaks on esmakordselt Noorsooteatri ajaloos väikelapsed alates 10 kuust kuni 2. aastani. Peamiselt on lavastus loodud beebidele ning lavastuse kestus on 25 minutit. Lavastust mängitakse Ovaalsaal, kus 1.-4. reas asetsevad mustikakujulised tumbad ning viimases reas seljatoega toolid. Völumustikad on selle lavastuse üks osa, seega on tumbade kuju märgilise tähendusega. Lavastus esietendus aastal 2017 ning seda mängitakse siiani. Lavastust on etendatud 140 korda ning külastajate arv on olnud 6061 inimest ((Eesti Teatristatistika 2024). Lavastuses ei kasutata mitte ühtegi sõna, vaid fookus on helil, erinevatel liikumistel, häälightsustel ja valguskujundusel. Etendus algab juba saali sisenemisel, kui näitlejad liiguvad lapsevanematele ja beebidele vastu kõristitega ning tervitavad neid. Näitlejad jälgivad, et kõik saali tulijad leiaks endale koha, samal ajal juba rollis viibides.

Seda, kuidas beebid kindla heli või valguse peale reageerivad, uuriti ja vaadeldi juba enne lavastuse tegema hakkamist. Enne lavastuse loomist toodi teatrisaali n-õ testgrupp koos emadega, kes panid oma beebid tekkide peale, millele olid asetatud erinevad abstraktsed kujundid ning erisugused nukud. Vaatluse eesmärk oli näha, milliseid asju lapsed tekkide peal kõige enam märkavad ning milliste tegevustega seejärel alustavad. Lavastuse aluseks on lisaks ka näitlejate vahel sündinud improvisatsioonid, mis lähtusid erinevatest trupi lapsepõlve- ja sünnikogemustest (Viilup 2017). Selline loominguline lähenemine annab parema võimaluse lavastajal ning näitlejatel jõuda sellise vanuserühmani, kellele nad teost loovad ja esinevad.

Loo keskmeks on kaks tegelast - Kurbusenutu ja Rõõmunutu. Lavastuse põhiteemaks on vöilupisarad, mis lubavad Nutudel enda kõikidest muredest vabaneda ning pisaratega mängida. Lavastus räägib loo peamiselt armastusest, sõprusest ja üksteise hoidmisest, mis

on vanuserühma vaadates sisult ebaoluline, kuna väikelaps ei oska veel selles eas antud teose lugu ja sellega seotud teemasid korrektselt peegeldada ning oma mõtetes neid selgitada. Küll aga laval erinevate emotsioonide nägemine, kas inimnäitlejate või nukkude näol, loob väikelapsele võimaluse mingi kindla emotsiooniga samastuda või seda muul moel tunda. Lavastuse puhul on peamine, et suudetaks erinevate tegevustega - mustrite, objektide, hääliitsuste, heli ja valgusega hoida lapse tähelepanu ning neid millegagi kõita. Seda on lavastuse mängus ka edukalt saavutatud. Detaile, mida jälgida, on laval palju, värvid on vahelduvad ja kirevad ning klassikaline muusika helikujunduses on väikelast rahustav ning fookust hoidev. Küll aga sõltub väikelaps täielikult teda ümbritsevast keskkonnast ja sellest, mida ta seal tajub. Seega tegevused, mis laval toimuvad, ei ole tema jaoks arusaadavad, kuna ta ei oska neid peegeldada. Sellegipoolest jõuavad temani erinevad hääliitsused, mida näitlejad kasutavad, kuna kõne ja häälte matkimise alustamine on antud vanuseperioodil tavaline.

Laval kannavad näitlejad uhkeid ja puhevil barokkstiilis parukaid ning hõbedaste kleitide peal traadist seelikualuseid vorme. See loob näitlejatele mängupinna, kuhu toetada ka Nutude nukud, kellega nad parasjagu mängivad. Laval on küll neli tegelast, kuid inimnäitlejad taanduvad nuku lavale tulekuga ikkagi tahaplaanile. Oskuslikult kasutatakse ära erinevaid luuke, mille kaudu lavale objekte ulatatakse või nukkude ja objektidega mängitakse.

Kuna väikelaste, st eriti beebide puhul on emotsionaalne suhtlus ning turvaline side täiskasvanutega väga oluline, siis on teose boonuseks see, et lavastuse lõppedes saadetakse Nutude nukud justkui oma teed keset lava asetseva luugi kaudu ning näitlejad hakkavad Nutudele lehvitama. Tegevusega kaasatakse ka publik ehk nii väikelapsed kui nende vanemad saavad neile lehvitada. Lisaks on olemas vahetu füüsiline kontakt pärast kummardust lavastuse lõpus, kui mõlemad näitlejad jäävad beebide ja lapsevanematega saali, et lastega mängida ning koos aega veeta. Sealjuures on oluline näitlejate miimika, sest selles vanuses lapsel on suur soov seda edaspidi matkima hakata. Samuti on võimalik väikelastel koos vanematega minna uudistama laval kasutatud dekoratsioone, mis annab taas juurde võimaluse lasta lapsel katsuda, tunnetada ning saada justkui mängust ise osa. Sellise võimaluse loomine on oluline, kuivõrd selles vanuses on tähtsal kohal lapse keha mootorika

ning koordinatsiooni arenemine. Võimalusega olla kaasatud tekib beebis turvatunne ja kiindumus ka laval olijate vastu.

Lavastuse kavalehel on erinevate lehtede peal lahti kirjeldatud Nutude lugu ja lisatud juurde beebisõbralikke pilte, mis tekitavad lapses uudishimu. Algselt tehti seda papiraamatu kujul, mida on beebidel lihtne sirvida ja katsuda, nüüd on see saadaval vaid paberil. Ilmselt huvitusid väikelapsed eelkõige raamatust kui esemest endast, mitte nii väga sellest, mis raamatus kirjas on. Samuti ei aita beebile hiljem raamatust loo lugemine, sest nii väike laps ei oska antud lugu enam lavastuse ega nähtuga seostada.

5.1.2. „Poiss ja liblik”

Teose autoriks on Anton Hansen Tammsaare ning lavastajaks Leino Rei. Lavastuses mängib kaks inimest, Mirko Rajas mängib poissi ja Laura Nõlvak liblikat. Lavastus on suunatud kogu perele ning lastele vanuses 3-5 eluaastat. Lavastust mängitakse Noorsooteatri väikses saalis. Lavastus esietendus 2021. aastal. Lavastuse pikkus on 25 minutit. Lavastust on siiani etendatud kokku 39 korda ning külastajaid on käinud kokku 2869 (Eesti Teatristatistika 2024). Saali sisenedes peab ära võtma jalanõud ning istuma ümber lava, mis on ringikujuline. Lapsed istuvad patjadel ning lapsevanemad nende taga toolidel. Sellega tekitatakse lastele kodune, mugav ja turvaline keskkond. Eriti on see vajalik seepärast, et saal on alguses hämaram ning mõni laps võib hakata kohe eesolevat lavastust kartma, teadmata, mis teda tegelikult ees ootab.

Laval ei kasutata taaskord ühtegi sõna ja panustatakse hoopis muusikalisele lahendusele, tegevustele ning valgusmängule. Kuigi lavastuses sõnu ei kasutata, on kavalehel kogu Tammsaare miniatuur kirjas, mida lapsevanem saab hiljem oma lapsele kodus ette lugeda ja selle üle koos temaga mõtiskleda ja arutleda. Ilma kavalehte eelnevalt sirvimata võib lapsevanem aga leida, et ei olda päris kindel, millest teos räägib ning miks lugu laval just sedamoodi areneb. Lapse uudishimu kavalehe vastu võib tekkida alles pärast lavastuse vaatamist, seega läheb laps saalis lihtsalt vooluga kaasa. Kava puhul näeb väikelaps peamiselt erinevaid pilte ja kavaraamatut kui eset, mida korra läbi sirvida ning rohkem mitte

vaadata. Teose sisu kui selline jääb lapse jaoks algselt ilmselt hoomamatuks ja pärast teatriskäiku tuleks teost koos vanemaga põhjalikult analüüsida, kuna antud eas ei oska veel laps lavastusest saadud informatsiooni ümber kujundada ega moodusta ühtseid tervikpilte ümberringi toimuva osas. Sellest tulenevalt tuleks lapsele selgitada, kui võrd tähtis on loodushoid ühiskonnas ja kuidas ise mitte neid samu vigu korrata, nagu teoses kirjeldatud ja laval mängitud. Siinkohal saab järeldada, et 3-aastane laps võib, aga ei pruugi antud etendusest täielikult aru saada. Ilmselt saab sisust ning võibolla ka põhimõttest aru pigem laps vanuses 5-7 eluaastat.

Lavastuse muusikalise kujunduse on loonud Ando Ran Varres, kes on pannud kokku Hugo Lepnurme nimelise keelpillikvarteti salvestatud muusika, mis annab lavastusele juurde salapära ning põnevust. Helikujundus annab lavastusele justkui ruumilisuse ja liikumise, mis tekitab sama palju elevust kui kaasakiskuva muusikaga filmi vaadates. See hoiab laste fookuse tegevusel, mida parasjagu etendatakse, sest muusika liigub koos tegevusega ning lapsel on võimalus keskenduda vaid ühele aspektile.

Huvitavalt on lahendatud näitlejate lavastusse ilmumine ja oskuslikult on kasutatud nukke ning erinevaid objekte. Lavastuse alguses on mõlemad näitlejad pruuni riidekookonisse mässitud ja peituvad õhulise kanga all, mis on keset ringikujulist lava. Kui etendus algab, hakkavad nad seda liigutama ning tekitavad koheselt lastes uudishimu või ehk veidi ka hirmu. Seepärast peaks looma hea turvalise ruumi, kuhu sellises eas väikelaps tulla julgeb, sest saalis on kohe sinna sisenedes hämaram kui muidu. Lillede kasvamine, liblika lendamine ning erinevad värvilised valgusmuustrid, moodustades kas päikest või lilleseemneid tekitavad väikelapses uudishimu ning imestust. Lilled justkui kasvaksid laval otse laste silme ees, kuigi õisikuid panevad lillevarre külge näitlejad. Laval toimuv tekitab lapses uudishimu ja hiljem ka erinevaid emotsioone, mida lapsevanemaga pärast lavastuse vaatamist arutada.

Muuhulgas väärib mainimist näitlejate muundumine tegelaskujuna väikeseks lapseks. Lavastuses mängivad täiskasvanud inimesed, aga Nõlvak ja Rajas on suutnud näitlejameisterlikult muunduda väikeseks tüdrukuks ning poisiks. Neist õhkab lausa mängulusti ning nooruslikkust, mis paneb aga lapsi aina rohkem kaasa elama, sest nemad unustavad tol hetkel, et need kes laval parasjagu mängivad, on tegelikult nende vanemate

vanused täiskasvanud inimesed. Realistlikuks on lavastuses muudetud ka olukord, kus inimpoiss vahetub välja nukk-poisiga. Tegu on stseeniga, kus poiss hakkab liblikat püüdes lilli tallama ning seejärel nukralt istuma jääb, sest näeb, mis on tema tegevuse tulemus. Kuna sellises eas oskab laps orienteeruda esemete suuruses ning vormis, siis on aimatav, et lapsed saavad sel hetkel aru, kuidas inimene vahetub mängitava nukuga. Küll aga jätkub teatrimaagia, mängides nukuga nii, nagu oleks ta täpselt samasugune hingav ja elus poiss, nagu seda on Rajas näitlejana.

Peamine on, et väikelaps saaks tunda erinevaid emotsioone, vaadata värve, näha ja saada tundma pärast etendust lavastuses kasutatud rekvisiite ning olla emotsionaalselt looga haaratud, nagu on vajalik antud vanuserühma arenguetapist lähtuvalt. Selles vanuses lapsed oskavad juba mõista teiste emotsioone ning proovivad olla empaatiavõimelisemad. Seepärast on lavastuses mängitavad erinevad emotsioonid ja tunded - näiteks kui poiss-nukk on lavastuse lõpus kurb, kui ta on kõik lilled enda jalge alla trampinud ning märkab, et aasal enam ühtegi lille pole - olulised tõetruult välja mängida. Sellega on jällegi näitlejameisterlikkus tagatud ning nuku kurbusehetkel võis näha nii mõnegi lapse silmis vilksatanud pisarat.

5.1.3. „Palle üksi maailmas”

Loo autoriks on Jens Sigsgaard ja lavastajateks Mait Visnapuu ning Karl Sakrits. Visnapuu on teinud lavastusele ka veel helikujunduse ning Sakrits dramatiseeringu. Lavastuses juhib Palle nukku kolm nukunäitlejat: Jevgeni Moissejenko või Karl Sakrits, Katri Pekri ja Laura Nõlvak. Lavastus on tehtud Taani lastekirjaniku Jens Sigsgaardi sulest ilmunud raamatu põhjal, mis on valminud aastal 1942. Teos on suunatud kogu perele ning eelkõige lastele vanuses alates 3 eluaastat. Lavastust mängitakse Noorsooteatri ovaalsaalis. „Palle üksi maailmas“ esietendus 2022. aastal ning selle pikkus on umbes 30 minutit. Lavastust on siiani etendatud kokku 62 korda ning külastajaid on käinud 4441 inimest (Eesti Teatristatistika 2024). Teose võlu on peidetud digimaailma ja videoprojektsiooni. Ühtlasi on tegemist esimese Eesti Noorsooteatri lavastusega, mis on saanud alguse teistmoodi kui teatri teised lavastused. Aastal 2019 alustati teatrimaja sisese laboratooriumiga, et oleks võimalik

töötajatele pakkuda väljundit enda hullumeelsed ideed kirja panna ning neid katsetada. Sündmuse eesmärk oligi vaid lavastusi katsetada, mitte olles kohustatud neid ilmtingimata välja tooma. Nimelt aga oli Mait Visnapuu soov teada saada, kas videokujundus saab olla lavastuses midagi enam kui lihtsalt taust ning kas video saab lavastuses kanda osa nii, et see ei muudaks lavastuse ilmet liiga filmilikuks. Samuti tekkis tegijatel soov aru saada, kas video saab olla osa nukust ehk kas video töötaks, liiguks ja mängiks koos laval oleva nuku ning nukunäitlejatega. Laboratooriumi raames tehtud katsetus tõestas, et selline asi on võimalik ning teatri loomenõukogu suunas lavastajad sellest uut lavastust looma (intervjuu, Sakrits).

Lavastajad on toonud Katrin-Helend Aavikule antud intervjuus välja, et kuna Sigsgaard oli psühholoog, siis ta võttis teose kirjutamiseks tuhande 4-7-aastase lapse hulgas läbi viidud küsitluse, mille kaudu uuris lastelt, millest nemad unistavad ja millised on nende unistused üldiselt. Lapsed tahtsid aga kõiki asju mis vähegi võimalik. Küll aga selgus sellest loo moraal, et kui elad isekalt ning kõiki asju soovid, siis tegelikult oled ikkagi lõpuks üksi sina ise ning asjad kui sellised ei loe midagi. Lavastajad töid lisaks välja, et üks suurimatest väljakutsetest lavastuse tegemise juures oli see, et pealtvaataja ei unustaks lavastust jälgides tehnikat ning fookuses peaks olema nukk (Aaviku 2022).

Keskendudes lavastuse detailidele, võib teravama silmaga vaataja märgata, et Palle kasutab pudru valmistamisel mahepiima, öko-kaerahelbeid ning rafineerimata roosuhkrut, mis on vilksamisi viisakas, aga samas terav ironianoot eestlase eluviisile, kes pidevalt mahetooteid tarbib. See on ilmselgelt suunatud täiskasvanud publikule, sest väikelaps ei oska veel selliseid seoseid ning nalju enda jaoks selgitada. Palle lugu näitab lisaks erinevaid äpardusi, millega inimene elus peaks toime tulema, ja kuidas taas jalgele tõusta ning edasi liikuda. Teisalt räägib lavastus üksindusest. Sellele temale vaadatakse peale sellise nurga alt, kus üksi olles võib lapsele tunduda, et on võimalik kõik maailma asjad ära teha ja seda tehes on lisaks ka lõbus. Lõpuks aga hakatakse ikkagi enda ümber kaaslaseid otsima ja igatsema. Antud mõtted jõuaksid kohale lapsele, kes on juba esimeses klassis või vanem. Nii noored nagu 3-5-aastased ei oska oma peas vajalikke seoseid ning arusaama tekitada. Siinkohal oleks vajalik dialoog vanema või õpetajaga, kes oskaks nimetatud teemasid sügavamalt ja kergemalt analüüsida ning lapsele paremini mõistetavaks teha.

Lavastuses kasutatakse ühte suurt Palle nukku, keda juhib kolm nukunäitlejat. Lisaks on lavastuses veel kaks väiksemat Palle nukku, kellega samuti loos mängitakse olenevalt stseenist ja situatsioonist. Laval puuduvad muud dekoratsioonid, ainult valge kangaga kaetud kastid on üles seatud. Tähtsal kohal on kastide valge kanga peale näidatav videoprojektsioon, mis on loodud lapselikult joonistatud animatsioonina. Lapseliku joonistamise mõte tuli sel korral läbi isikliku kogemuse, mis seisnes enne lavastuse tegemist Karl Sakritsa ja Mait Visnapuu poolt viimase lapse lasteaiarühmas Sigsgaardi raamatu ette lugemises, samal ajal lastes lastel pilte joonistada. Pärast joonistusi vaadates jälgisid nad, milliseid detaile on lapsed rohkem joonistustes esile toonud. Sellest kujunesid omakorda videoprojektsiooni joonistused lavastuse tarbeks (Aaviku 2022). Selline joonistus- ja esitusviis toob multimeediateatri väikesele lapsele kui vaatajale lähemale, kuna kasutatakse sihtgrupi võimete kohast ning arusaadavat joonistusstiili. Lisaks näidatakse projektsiooni ka Palle näos ehk jääb tunne, et tema näoilmed ning emotsioonid muutuvad. See annab võimaluse fantaasiat edukamalt kasutada ja panna nukk elama. Minu vaatlusest lähtuvalt sai kuulda ja näha, kuidas lapsed ahhetasid ja naerda kihistasid, kui Palle näos tema ilmed muutuma hakkasid ning nukk justkui veel reaalsemaks väikeseks poisiks muutus.

Südamlikuks vahemärkuseks toon välja, et Pallele annab lapseliku ning sooja hääle lavastaja enda poeg Gustav Visnapuu. Lapse jaoks, kes lavastust vaatab, on see kindlasti oluline faktor, kuna tekib parem võimalus tegelaskujuga rohkem samastuda, kui kuuldakse enda eale kohast hääletämbrit. Sihtgrupile on lisaks oluline, et lavastuses on palju kasutatud erinevad kujundeid, mustreid ja värve, mis hoiavad lapse tähelepanu ning fookust. Tänapäeval on jõutud ajastusse, kus nuti- ja muud elektroonilised seadmed on lastel juba lasteaias käies näppude vahel. Antud lavastuse fenomenaalsus ning populaarsus seisneb selles, et suuremat osa lavastustest saadab digitaalne, st ekraani peal jooksev pilt. See köidab laste tähelepanu ja seepärast on seda ka kergem hoida. Kui laval oleks vaid Palle nukk üksi, võib jääda lavastus laste jaoks pisut sisutühjaks või liiga mänguvaeseks.

5.2 Lavastused vanusele 6-11 eluaastat

Eelpool kirjeldatud teooria kohaselt peaks lapsele vanuses 6-11 eluaastat mängitav lavastus andma võimaluse põhjalikumalt analüüsida erinevaid sündmusi ning tegevusi, mis ei puuduta neid ennast ega ka nende kodus toimuvat. Lapsed saavad püüda osata näha suuremat pilti ning küsida rohkelt küsimusi. Läbi dialoogi vanema, klassijuhataja või ka näitlejate/lavastajatega, saavad nad leida oma küsimustele vastuseid. Lavastust teatrimajas vaadates peaks laps juba oskama toime tulla erinevate reeglitega, kuna need muutuvad selles eas oluliseks. Seega võib näha saalis lapsi, kes näitavad teistele, millal peab vaikselt olema, või oskavad mänguga laval ka publiku seas kaasa minna, kui näitlejad on selleks loa andnud. Kuna lapsel tekib sotsiaalne vajadus, siis on tähtis, et lavastus kaasaks publikut, sest just eakaaslastega kaasamine ja ka tunnustamine näitlejate poolt on märgilise tähendusega. Samuti võiks lavastuses näidata sõprussuhteid ning erinevaid suhtlusvorme, kuna selles eas õpib laps neid paremini tundma ning tunneb sügavat huvi erinevate suhtlussidemete vastu.

5.2.1. „Jääpüük”

Teose lavastaja ning autor on Ott Aardam ja laval mängivad kaks erinevat koosseisu: Anti Kobin, Getter Meresmaa, Mart Müürisepp ja Sander Roosimägi või Andres Roosileht, Doris Tislar, Karl Sakrits ja Risto Vaidla. Lavastus on suunatud kogu perele ning lastele alates 5- eluaastast. Lavastus on kirjeldatud 5.2. peatüki all seetõttu, et sisu on kompleksne ning suunatud peamiselt 5+ vanuses lastele. Lavastust mängiti Noorsooteatri suurimas, Ferdinandi saalis 2020. aasta teisest poolest kuni aasta 2021 lõpuni. Lavastust etendati kokku 47 korda ning publikut kahe aasta peale oli kokku 7161 inimest. Aastal 2021 etendati lavastust 20 korda ning külastajaid oli pea kaks korda rohkem kui aastal 2020, mil lavastus esietendus ning seda mängiti 27 korda (Eesti Teatristatistika 2024). Lavastus kestab 1 tund ja 15 minutit. Lavastaja ning autor Ott Aardam kirjeldab Tambet Kaugemale (2022) antud intervjuus, et lavastus peaks andma mõtlemisainet nii lapsele kui ka täiskasvanule, sest seal on hetki, mida lapsed ei taba ning millele suudavad ehk närida läbi vaid täiskasvanud. Küll aga toob ta välja, et kuivõrd tegemist on koguperelooaga, siis iga saalis istuv vaataja leiab lavastusest kindlasti endale olulisi mõttekohti. Lavastuse loomisel oli rõhk sellel, et lugu oleks põnev ning hoiaks lapse tähelepanu, samas mitte lavastuse mängulisust kaotades.

Aardam toob sisse lapse kasvamisprotsessi, kuidas laps asjade tähendusest aru saab ning neid enda jaoks tõlgendab, kuna laps siseneb enda kujutusmaailma ja mängu palju kergemini ja põhjalikumalt, kui seda teevad täiskasvanud (Kaugema 2020).

Lavastus räägib mitmest erinevast teemast: imed, seiklused, mälestused ning elus ette tulevad keerulised ajad. Lavastus rändab kahe erineva ajaperioodi vahel, kus õde ja kaks venda meenutavad ühte mälestust ja seiklust, mis neil koos ette tuli ning kust nad eluga õnnelikult ka pääsesid. Keerulised ajad väljenduvad aga peagi surevas vanaisas ning plaanis, mis peaks saama tema kodust tulevikus. Ühelt ajaperioodilt teise hüppamine stseenides võib olla lapsele, kes lavastust vaatab, pisut keeruline jälgida. Eakohaselt saaks sellest aru alles laps, kes on vähemalt 12-aastane, siis oskab ta tajuda abstraktseid seoseid ning oskab orienteeruda nii minevikus, olevikus kui ka tulevikus. Noorema lapse puhul on kindlasti vaja hiljem vanemlikku selgitust ja analüüsi, milliseid ajaperioode see lavastus kujutas ning millised olulisi teemasid käsitles. Arvestades ka lavastuse sisu ning erinevaid detaile, mida laval jälgima peab, peaks olema lavastus vanusele alates 9-10 eluaastat. Selles vanuses lapsed oskaksid juba vastutada ning arutada erinevate teemade nagu lein ja keerulised perekondlikud suhted üle, ning neid ka põhjalikumalt analüüsida.

Etendus ise aga ei ole hallides toonides, kuna sinna on sisse pandud ka stseene, kus tuuakse välja hoolivust, armastust, turvatunnet. Samuti on ka põnevust tegelaste näideldud mälestuse näol, kus publiku seas olev vaataja ei oska ette ennustada, mis järgmiseks juhtuma võib hakata. See loob võimaluse hoida lapse fookust ning tähelepanu paremini. Lisaks toob lavastus välja mitmeid hetki, mis loovad lastele turvatunde ning tekitavad äratundmisrõõmu. Vendade ning õe omavaheline pidev kraaklemine ning pahandamine ja seepärast lahku kasvamine on elurealistlik. Samas lavaloo lõpuks siiski jälle kokku kasvamine ning heade sõnade ütlemine üksteisele on lastelavastustele kohane ning positiivne faktor.

Lavastus ise on küll ajalisel hüplev ja palju infot pakkuv vaatamäng, aga Aardam on suutnud panna laval toimuva rahulikus tempos kulgema, mis annab väiksemale vaatajale aja, et saaks esile tulla erinevad emotsioonid, reaktsioonid ning tunded. Samuti on tähtsal kohal mängulisus, mida näitlejad laval pakuvad ning mis on kaasahaarav ka pisemale vaatajale, kes ei pruugi üldse toimuvast aru saada ja mõistab vaid erinevaid tegevusi või detaile. Detailid olid hästi läbi mõeldud ja andsid lisandväärtuse teosele, muutes selle

realistlikumaks. Näiteks saab tuua lavale puistatud lund meenutava valge puru, mis tekitab tunde nagu sumpaks näitlejad paksu ja koheva lume sees. See tekitab lastele realistlikuma pildi, isegi kui tegemist oli kunstlumega.

5.2.2. „Uperpall”

Lavastuse autorid ning lavastajad on Zuga ühendatud tantsijad, mis koosneb järgnevatest inimestest: Ajar Ausma, Helen Reitsnik, Kärt Tõnisson, Päär Pärenson, Tiina Mölder ning Piret Jaaks. Lavastuse dramatiseering on tehtud Piret Jaaksi poolt. Lavastuses mängivad Jevgeni Moissejenko, Kaisa Selde, Laura Kukk, Mait Joorits ja Maria Ehrenberg. Lavastus on suunatud lastele vanuses 5+ ning lavastust mängitakse Noorsooteatri Ferdinandi saalis. Lavastus esietendus 2022 aastal. Lavastuse pikkus on 1 tund ja 10 minutit. Lavastust on 2023. aasta seisuga etendatud kokku 43 korda ning külastajaid on käinud kokku 11 265 inimest (Eesti Teatristatistika 2024). Täiskasvanud näitlejad kehastuvad lavastuses mängult lasteks, kes ei jutusta kindlat lugu, aga hoiavad lavastuse kulgemises, näidates, kui palju on võimalik teha tegevusi ümmarguste asjadega. Nagu ka on toodud välja lavastuse kirjelduses, see on lavastus pallidest ja pallidega ning kuidas uperpallis asjad panna hoopis teistpidi elus pörkama (NT veebileht: Uperpall). Kuna lavastuse tegijad ei ole õppinud klassikalise teatri tegemist, siis on lavastuses seda ka märgata. Lavastus ei ole loopõhine, vaid pigem mänguline ning pealtvaataja peab lavastusse suhtuma kohati loomingulisemalt. Küll aga teevad näitlejad head tööd sellega, et lavastus oleks sidus, mänglev ning fantaasiaküllane, mida ongi sihtgrupile vaja pakkuda. Lavastuses kasutatakse erisuuruses palle ning ka muid erinevaid geomeetrilisi kujundeid, peamiselt on tegu objekti- ning füüsilise teatri kombinatsiooniga.

Etendus algab, kujutades laste gruppi, kes soovib omavahel mängida. Sellega etendatakse sõprussuhteid ning näidatakse läbi dialoogide erinevaid suhtlusvorme, mis on vanuses alates 5 eluaastast äärmiselt oluline. Laps õpib antud eas neid vorme paremini tundma ning tunneb sügavamalt huvi erinevate suhtlusviiside ja -dünaamikate vastu. Etendatava mängu kaudu õpetatakse lastele erinevaid teemasid: kujundeid, ruumilisust, sportimisviise ja matemaatikat, näiteks mismoodi objekti erinevad kumerused töötavad. Samuti selgitatakse

lastele, kuidas üksteisest eristada ümmargusi ning kandilisi objekte. Lavastuse võlu on tegelaste koosmängimisel ja ka eriarvamustel, mis võivad koosmängu ajal tekkida. Näidatakse, kuidas nendega tegeleda ja kuidas neid lahendada. Lisaks toon välja lavastuses esinevad eriarvamusel, mida omavahelistes dialoogides teoses kuuleb, õpetades lastele enda seisukohti väljendama ning mitte kartma olla kellestki teisest erineval arvamusel. Küll aga oleks sellist teadmist vaja siis, kui laps hakkab lasteaeda lõpetama ning alustab kooliteed. Hiljem tasuks seepärast erinevaid lavastuses toimuvaid olukordi lapsel analüüsida koos vanema või õpetajaga ning proovida noore vaatajana neid mõista ja nendest õppida.

Kuna lastel vanuses alates 5. eluaastast on tähtsal kohal reeglid, siis käsitletakse neid ka antud teoses. Näitlejad mängivad erinevaid sportmänge ja selle kaudu seletavad omavahel lahti erinevaid mängureegleid, näiteks kuidas mängitakse rahvastepalli. Vaatluse tulemusel oli saalis näha, et antud hetkel teab mõni laps mängureegleid teistmoodi või mitte üldse, ning seda väljendatakse näitlejate suunal kõvahäälselt, oma istekoha pealt hüüdes. Saan oma kogemusest tuua näite, et rahvastepalli hakati mängima koolis alles kui oldi 13-14-aastane. Nii noorel lapsel, nagu 6-9 eluaastat, ei pruugi isegi lavastust vaadates aimu olla, millisest spordimängust jutt käib ja kuidas sellest peaks aru saama. Pigem meeldib lapsele jälgida seda, kuidas rollides näitlejad omavahel vaidlevad, asja üle arutavad ning palli loobivad. Seletuse eesmärgile ei pruugi nii noor laps kindlasti pihta saada.

Lavastuses on mitu stseeni, kus näitlejad mängivad ka koos lastega ehk täidavad selle vanusegrupi jaoks tähtsat osa, rahuldades nende suurenenud sotsiaalset vajadust. Üle saalis istuva publiku peade saadetakse palle tagaridadesse ning lapsed peavad neid palle suunama kas eest tahapoole või siis ühest saali küljest teise. Lisaks saavad lapsed hääletada erinevate variantide poolt, kuidas peaks rahvastepalli mängides piirid sättima - ümmarguselt või kandiliselt. Näitlejad suunavad lapsi kätt tõstma, kumb valik neile rohkem meeldib. Pärast koostegevusi tunnustatakse lapsi tubli töö eest, mis on selles eas taaskord oluline, ja tekitatakse turvatunne. Lapsed saalis olid siiski peamiselt nooremapoolsemad ehk ilmselt vanuses 6-9. Vaadeldes etenduse kestvust, mis oli natukene üle tunni aja, siis tundus, et lapsed hakkasid saalis lõpus ära väsima. Algselt hoogne, mänguline mäng muutus järsku pigem aeglaselt kulgevaks. Seega oli näha haigutamisi ja küsimisi, millal ometi juba teater ära lõppeb. Antud vanusegrupi puhul on oht, et laps kaotab kiirelt oma tähelepanu, kui stseen jääb liiga pikalt venima või ei tekita miski stseenis „Oh, vaata!” emotsiooni. Selles eas on

tähtsal kohal pidev emotsiooni ning tähelepanu hoidmine, kuna lapsed võivad olla üpris püsimatud. Võib-olla oleks siinkohal aidanud lavastuse lühendamine mingite tegevuste kestuse võrra.

5.2.3. „Röövlitütar Ronja”

Loo autoriks on kuulus lastekirjanik Astrid Lindgren ja etenduse lavastaja Taavi Tõnisson ning etenduses mängivad järgnevad: nimiosas Doris Tislar, Joosep Uus, Leino Rei, Laura Kukk, Risto Vaidla, Andres Roosileht (külalisena), Lee Trei, Mart Müürisepp, Tiina Tõnis, Karl Sakrits, Mait Joorits, Steffi Pähn ja Jevgeni Moissejenko. Lavastus on suunatud kogu perele ning lastele vanuses 7+ ning etendust mängitakse Noorsooteatri Ferdinandi saalis. Teos esietendus 2022. aastal ja lavastuse pikkus on 2 tundi ja 40 minutit. Lavastus on pälvinud Noorsooteatri publikupreemia Puhas Kuld, millega see tituleeriti hooaja 2021/2022 publiku lemmikuks uuslavastuseks. Etendust on 2023. aasta seisuga esitatud kokku 41 korda ning külastajaid on käinud kokku 14 396 inimest (Eesti Teatristatistika 2024). Lavastus on loodud tuntud lasteraamatu põhjal, mis kannab sama nime - „Röövlitütar Ronja”. Lavastus ise on klassikaline sõnateater, aga lisaks on kasutatud kombineeritult kõiki visuaalteatri liike, mis muudavad lavastuse suursuguseks vaatamänguks nii noorele kui ka täiskasvanud vaatajale.

Lavastuse helikujundus on loodud peamiselt ühele viisile, mis etenduses justkui ühe motiivina läbi käib. Sellele lisaks muudavad näitlejate enda poolt lauldud Porka röövlite laul ning Ronja ema Loviisi laul lavastust terviklikumaks. Läbi laulmise on tehtud huvitavaks ka sünnitamise näitamine - Ronja ema Loviis laulab lavastuse alguses väga sünge häälega, tekitades tunde ja meeleolu, nagu ta ka päriselt sünnitaks. Sellest aktsioonist võib aru saada laps, kes on juba algkooli lõpetamas. Võib arvata, et vanuses 7-10 eluaastat ei pruugi laps aga laulmise ivast ning sisust aru saada. Küll aga loob etenduse helikujundus ühtse terviku ning aitab ka seetõttu olla lastel rohkem kaasa haaratud, isegi kui laps on veel liiga väike, et terviklikust loost aru saada. Etenduse ajal oli näha laste-poolset tantsimist ning kaasa ümismist või laulmist.

Etenduses on kahes vaatuses, kus esimene vaatus on pikem ning teine lühem. Teise vaatuse ajal oli märgata, et lapsed olid rohkem väsinud ja muutusid kärsituks. Niheleti ning uuriti vanematelt, millal koju saab. Küll aga muutusid etenduse viimased stseenid taas tegemiste rohkeks ning laste tähelepanu suudeti jälle koondada. Oli märgata, et silmnähtavalt vanemad lapsed olid aga etenduse sisusse rohkem kaasa haaratud ning nooremad, 6-8 aastased lapsed, jälgisid rohkem erinevaid detaile ja tegevusi üldiselt.

Etenduses on täidetud detailide ning dekoratsioonidega kogu lava - ehitatud suured kaljunukid, mille peal peamiselt kogu etendustegevus toimub. See loob etendust vaatavale publikule realistlikuma pildi loo keskkonnast, kus tegevus toimub. Erinevad detailid - põrguauk, koopad, puud ja põõsad annavad lavale suursuguse mõõtme, sest iga detail on väga kindlalt lavastaja poolt läbi mõeldud. Siinkohal on näha, et noorem vaataja nii pika etenduse vastu peaks, on kasutatud võimalikult palju põnevaid detaile ning tegevusi, mis hoiaks pidevalt tähelepanu ning ei laseks sellel hajuda. Nooremate kui 8-aastaste laste jaoks on siinkohal tähtsad just erinevad valgus- ja helirütmid ning pidev tegevustiku muutus. Loo sisu ei pruugi aga laps veel selles eas hoomata. Vanematele lastele on seejuures tekitatud lavastusse hetki, kus tuleb kasutada julgelt enda fantaasiat ning põhjalikumalt analüüsida, kuidas erinevad olukorrad laval aset leiavad. Siinkohal saab näitena tuua publiku saalis, kust oli kuulda laste pidevat sosistamist oma vanemate kõrvadesse ja uurimist, kuidas erinevad detailid laval tehtud on või kuidas keegi näitlejatest erinevaid tegevusi teeb.

Umbes 6-aastaselt alates hakkab laps väärtustama rohkem sõprussidemeid ning kvaliteetaega oma eakaaslastega. Antud lugu ja lavastus on suurepärane näide headest sõprussuhetest ning erinevatest suhtlusvormidest perekonnaliikmete vahel. Näidetena saab tuua Ronja ja Birki suhte, kus algsetest vaenlastest said parimad sõbrad, ning Ronja ja tema isa Borka suhtluse, kus isa põlgas tütre ära, aga hiljem suudeti taas leppida ning kokku tulla, sest saadi aru tugevast armastusest, mis isa ja tütre vahel aset leiab. Sellest tulenevalt on võimalik noorel vaatajal luua paralleele enda eluga. Mida vanem on saalis istuv laps või noor, seda paremini saab ta aru erinevate laval kajastuvate suhtlusviiside ning -probleemide põhjustest ja tagamaadest. Pea kõigist laval toimuvast saab eelduste kohaselt täielikult aru laps, kes on jõudnud algkooli lõppu või põhikooli algusesse. Lisandväärtuse loob ka see, et antud teos on sel hetkel koolides kohustusliku kirjanduse nimekirjas. Selle tulemusena

võivad olla lapsed seda juba õpetajaga põhjalikumalt analüüsinud ning neil on olemas teadmised loo kulgemisest.

Tasuks välja tuua antud lavastuse puhul nukkude ning näitlejate vaheline koosmäng laval. See annab võimaluse lastel end teatrimaagiasse ära kaotada. Laval sai näha, kuidas Ronja ja Birk suusatasid, sõitsid hobustega ja ujusid vee all. Seda kõike peategelaste moodi nukkude abil. Muljetavaldav oli lavastuses Ronja kasvamise näitamine pisikest beebit, 5-aastast ja seejärel 10-aastast last kujutava nuku näol. Suureks Ronjaks oli Doris Tislar näitlejana. Lapse kasvamise näitamine ning ajas edasi-tagasi hüppamine annab lapsele võimaluse samastuda ning looga haaratult kaasa minna. Ajas orienteeruda ning abstraktseid seoseid oskab luua aga alles laps, kes on vähemalt 12-aastane. Noorema lapse puhul on kindlasti vaja hiljem vanemlikku selgitust ja analüüsi, mismoodi etenduses oli kujutatud erinevaid ajaperioode ning kuidas väljendus Ronja üles kasvamine selles aegruumis.

Kuna etenduses on kasutatud kõiki visuaalteatri lavastusliike kombineeritult, siis on antud lavateost võimalik vaatama tulla pea kõikidel vanusegruppidel. Iga vaataja saab sealt lõppkokkuvõttes täiesti erineva elamuse, olenevalt tema arenguetapist ning ka kogemustest teatris ning elus.

5.3. Analüüsitavate lavastuste vastavus kuni 11-aastaste laste sotsiaalpsühholoogilisele arengule

Lavastus „Nutude salajutud” vastab arenguetappide teooriast lähtuvalt vanuse 10 kuud kuni 2 aastat arenguetappidele. Peamised arenguetapi tunnused sihtgrupipõhiselt, mis on välja toodud neljandas peatükis, vastavad analüüsitud lavastustes etenduvale. Laval on kasutatud erinevaid mustreid, helisid ja värve, mis on selle ees kohaselt tähtsad, kuna nii suudetakse hoida lapse tähelepanu. Kuna lapse motoorika, koordinatsioon ning kõne sel perioodil ka areneb, siis on oluline neid detaile eriti lavastuses rõhutada. Samuti on laval põhilised erinevad emotsioonid ning hääliitsused. Need võimaldavad lapsel kas samastuda või järele matkida, mis on selles ees tavaline. Tagatud on ka turvaline keskkond ja side

täiskasvanutega, füüsiline kontakt näitlejatega mängides ning võimalus olla kaasatud, mis on lapse arengule selles vanuses äärmiselt tähtis.

Lavastus „Poiss ja liblik” ei vasta arenguetappide teooriast lähtuvalt sellisele vanusevahele, nagu see on määratud teatri poolt. Sarnaselt lavastusega „Nutude salajutud“ kasutatakse ka siin erinevaid mustreid, helisid ja värve. Lisaks on lavastuses „Poiss ja Liblik“ olulisel kohal lugu, mida etendatakse. Küll aga võib jääda see lugu 3-4-aastasele lapsele hoomamatuks ning eelnevalt ja järgnevalt oleks vaja vanemlikku selgitust kogu teosele, sest laps ei suuda selles vanuses veel tervikpilti toimuvast kokku panna. Sisust ning lavastuse põhimõttest - hoida loodust, saab ilmselt aru juba laps, kes hakkab lasteaeda lõpetama või käib juba koolis. Lavastus oskab hästi hoida laste fookust ning ei ole laialivalguv. Samuti lubab lapsel olla pidevalt emotsionaalselt looga kaasas ning proovida olla ka empaatiavõimeline, sest selles eas seda laps endas arendab ja laval toimuv laseb empaatial ka tekkida. Järeldub, et lavastus sobiks pigem vanusele 4-7, kui oleks soov saada tervikpilt nii sisust kui ka laval toimuvast.

Lavastus „Palle üksi maailmas” ei vasta määratud vanusegrupi arenguetappidele. Lavastus on suunatud kogu perele ja lastele alates 3-eluastast. Arvestades lavastuse detaile, sisu ja teemasid ning vastandades neid arenguetappidega antud vanuses lastele, siis peaks olema sihtgrupiks lapsed alates 5-6 eluaastast. Kahjuks ei oska 3-5-aastane laps enda peas vajalikke seoseid ning arusaamu teosest tekitada. Kindlasti on vajalik ka lisadialoog lapsevanema või õpetajaga, kes selgitaks 5- või 6-aastasele lapsele, millistest kohtadest etenduses õppida ning kuidas neid siduda päriseluga. Videoprojektsioon, mida lavastuses ümber nuku liikumas näidatakse, on aga joonistatud ja esitatud nii, et õigesti saab sellest aru laps, kes hakkab lasteaeda lõpetama või kooli esimesse klassi minema. 3-4-aastane laps saab antud etendusel kindlasti jälgida erinevaid värve ning mustreid, mis hoiab vaataja tähelepanu. Samuti hoiab hästi fookust ka ekraan, mis tänapäeval nutiseadme näol on käes lastel juba lasteaia algusest saati.

Lavastus „Jääpüük” vastab osati analüüsi põhjal vanuse 5+ arenguetappidele. Teos käsitleb erinevaid teemasid, mis võiks olla selles vanuses lastele juba arusaadav ning mõistetav. Kindlasti peab lapsevanem või õpetaja lisaks selgitama ning koos lapsega analüüsima, aga lapsel on võimalik antud teosest ka juba iseseisvalt aru saada. Lavastus on põnev ning kaasakiskuv ning ei ole väga pikk, seega ei lase lapse tähelepanul mujale hajuda. Selgitades

põhjust, miks see osati vanuse 5+ arenguetappidele vastab, on see, et teoses erinevate ajaperioodide vahel hüplemine ning nende kajastamine stseenides peaks jääma arenguetappi alates 12-aastast. Siis hakkavad lapsed tajuma abstraktseid seoseid ning oskavad orienteeruda täielikult minevikus, olevikus ning tulevikus. Samuti arvestades lavastuse sisu ja erinevaid kasutatud detaile, mida laval jälgima peab, peaks olema lavastus suunatud vanusele alates 9-10 eluaastat. Selles vanuses lapsed oskaksid juba vastutada ning arutada erinevate teemade – lein ja keerulised perekondlikud suhted – üle ning neid ka põhjalikumalt analüüsida.

Lavastus „Uperpall” vastab vanuse 5+ arenguetappidele. Tegemist on väga mängulise, fantaasiarikka ning kaasava lavateosega, kus juba 5-aastaselt lapsel on kindlasti põnev ning huvitav. See teos on teistsugune, kuna põhineb liikumisel ning mängudel ja läbi nende õpetamisel. Kuna etendatava mängu kaudu räägitakse lastele erinevatest kujunditest, ruumilisusest, sportimise viisidest ja erinevatest mängudest, mida õpetatakse lastele juba ka lasteaia lõppedes. Seetõttu saab sellest aru ka juba laps, kes pole veel kooliealine. Samuti räägitakse etenduses eriarvamustest, mis iga lapse elus ette tuleb, kui vaja teiste lastega koos mängida. See lavastus näitab, et see on normaalsus. Kindlasti vajavad teatud osad lavastusest selgitamist lapsevanema või õpetaja poolt, aga suuremas osas oskab laps ka ise teemadest aru saada juba siis, kui etendust jälgib. Kasuks tuleb see, et näitlejad kaasavad etenduses ka publikut. Selles eas lastel on suurenenud sotsiaalne vajadus ning antud stseenid on olulised. Lisandväärtusena tunnustatakse lapsi ka hiljem hea mängu ning töö eest, millega tekitatakse lastes turva- ja kiindumustunne.

Lavastus „Röövlitütar Ronja” vastab osati vanuse 7+ arenguetappidele. Kuna tegemist on vaatamänguga, milles on kombineeritud pea kõik visuaalteatri lavastusliigid, siis annab see võimaluse teatrielamusest osa saada ka juba lasteaialapsel, kes on alla 7-aastane. Küll aga sisu ning teose olemust mõistab paremini veidi vanem koolilaps, alates 9-eluaastast. Siinkohal peaks lapsevanem või õpetaja hiljem ka lisaks lapsega koos nähtut analüüsima ning selgitama, mida kindlad stseenid laval endas käsitlesid. Lavastus on põnev ning kaasakiskuv, aga on ajaliselt pikk, seega väiksema lapse tähelepanu võib mujale hajuda. Ära on kasutatud efektiivselt multimeedia lahendusi ekraanil jooksva pildi näol ja nukuteatri võlused, mis muudavad lavastuse ühtseks suureks tervikuks ning lihtsamini arusaadavaks ka nooremale vaatajale. Pimedamad stseenid ning hirmutavamad karakterid võivad lapsi küll

hirmutada, aga üldine etenduse foon on siiski helge ning positiivne ja see lubab etenduse vaatajal hirmsamad stseenid kiirelt unustada. Kuna etenduses on kasutatud ka erinevate ajaperioodide vahel liikumist, siis sellest hakkab aru saama alles laps vanusest 12 aastat. Eelnevalt ei oska laps tajuda abstraktseid seoseid ja niivõrd hästi orienteeruda aegruumis - olevikus, tulevikus või minevikus.

Ülal kirjeldatud lavastused tunduvad sobivat veidi vanemale pealtvaatajale kui seda määratleb teatri poolt ette antud vanuse alampiir. Isiklikust kogemusest lähtuvalt näen, et tihti tullakse teatrisse liiga vara ning lapse vaimne areng pole jõudnud punkti, kus ta võiks etendusest täiel määral aru saada. See tähendab, et laps ei ole valitud etenduse vaatamiseks nii psühholoogiliselt kui ka sotsiaalselt valmis. Tuues välja, et antud töös kirjeldatud kahes vanusegrupis käivad lapsed teatris suurema ajast koos täiskasvanud saatjaga, pole lavastuste vaatamine seetõttu problemaatiline. Vanem saab hiljem lapsega koos nähtud etendust analüüsida ning seejärel teha järeldused, kas lavastus sobis lapsele vaatamiseks või mitte.

Kokkuvõte

Käesolev magistr töö keskendub noore vaataja teatrile ning kahele sihtgrupile: väikelapsed ehk kuni 5-aastased ning lapsed vanuses 6-11 aastat. Töö otsib vastuseid uurimisküsimustele, millega põhjendab Eesti Noorsooteater teatri nimevahetust, milline on Eesti Noorsooteatri repertuaar sihtgrupipõhiselt ning milline on statistika. Lisaks uurib töö, kuidas kahe hooaja kuus populaarseimat valitud lavastust vastavad kuni 11-aastaste laste sotsiaalsühholoogilisele arengule ning ootustele lähtudes lavastuse sisust ning väljendusvahenditest.

Töö esimeses peatükis keskenduti laiemalt noore vaataja teatri mõistele ning selle olemusele üldiselt. Esimeses peatükis jõuti järeldusele, et noore vaataja teatri mõistet selgitades peab teadma, et teater, mida mängitakse, on suunatud lisaks lapspublikule ka noorele vaatajale. Teatri eesmärk on tekitada noores vaatajas muljeid ja tundeid, mis tekitaksid temas tahte areneda ning enda silmaringi laiendada. Samuti on oluline osa lavapealsel mängul ehk kuidas näitlejad erinevaid lugusid noorele publikule edastavad. Näitlejad peavad oskama mängida ka rasked teemad läbi lavastuse noore vaataja jaoks kättesaadavaks ning paremini mõistetavaks. Kui võrrelda noore vaataja teatrit täiskasvanutele suunatud teatriga, siis on sealne publik väljenduslikum ning julgem oma erinevaid esilekerkivaid emotsioone näitlejatele välja näitama. Selle kaudu on näitlejatel hea luua publikuga vajalik ning turvaline kontakt ja võita tähelepanu. Kinnitust leidis lavastusi analüüsid väide, et lastele mõeldud lavastuste puhul tekitavad need publikus erinevaid emotsioone ja tundeid ning Eesti Noorsooteater oskab hästi luua, läbi näitlejate mängu, kontakti noore vaatajaga.

Teises peatükis analüüsiti, millist rolli mängib noore vaataja teatri arengus Eesti Noorsooteater, mis on ainus Eesti teater, kus on visuaalteatri lavastused ja sealhulgas ka nukuteatrilavastused järjepidevalt repertuaaris kajastatud. Teatri peamiseks eesmärgiks on edendada visuaalteatrit ning hoida nukuteatri kui vormi traditsioone. Samuti on eesmärgiks kõnetada ning vapustada lapsi ja noori teatrikeele ning kunstilise tasemega, mille juures on võimalik teatrielamus saada ka täiskasvanud teatrikülastajal. Antud peatükist järeldus, et Eesti Noorsooteater loob noorele vaatajale palju erinevaid võimalusi, mille kaudu õppida tundma visuaalteatri maailma ning saada üleüldiselt lähemalt teatrimaailmaga tuttavaks.

Noorsooteari eesmärgiks on lisaks teatrile pakkuda muuseumi külastamise võimalust, kus külastaja saab tutvuda lähemalt nukukunsti ning selle ajaloo. Lisaks loob teater erinevaid haridus- ja toetusprogramme ning töötube. Samuti võimaldavad nad kohtuda teatri tegijatega, mis toob nukuteatri kui valdkonna ja teatrimaja tegemised noorele vaatajale lähemale ning aitab neid paremini mõista. Antud peatükis kitsendati teemat Eesti Noorsooteatri kujunemisloo ning ajaloo kirjeldusele ning selgitati erinevaid vorme, mida teater koondmõiste „visuaalteater” all noorele vaatajale pakub. Seejärel avati Eesti Noorsooteatri mõne aasta taguse nimevahetuse tagamaid intervjuude kaudu tollase teatri loomenõukoguga ning analüüsiti, kuidas on see teatri sisu ning sihtrühi valikut edaspidiselt mõjutanud. Saadud intervjuude vastuste kaudu leidis kinnitust väide, et teatri nimevahetus on end täielikult õigustanud, lähtudes lavastuste esteetikast ning sihtrühmast, võimaldades teatril olla rohkemat kui ühe visuaalteatri lavastusliigi põhine teater ning kohandades enda tegemisi noorele vaatajale.

Töö kolmandas peatükis kirjeldati kuni 11-aastaste lapse arenguetappe ning selgitati, kuidas teatris käimine mõjutab selles vanusevahemikus laste sotsiaalpsühholoogilist arengut. Lapse eest lähtuvalt on mõlemas vanuserühmas (0-5a ja 6-11a) tähtsal kohal mäng ja mängulisus ning sellega kaasnevad emotsioonid ja tunded, mis lapsel etendust vaadates võiks tekkida. Samuti on oluline füüsiline side näitlejatega, kui palutakse publikul etenduses kaasa teha. Lavastus peaks olema üles ehitatud värvide, dekoratsioonide ja tegevuste rohkelt, kuna erinevate detailide abil suudetakse hoida kuni 11-aastaste laste fookust täielikult laval toimival etendusel. Tähtsal kohal on ka hilisem etenduse sisu selgitav analüüs koostöös lapsevanema või õpetajaga.

Töö neljandas peatükis analüüsiti Eesti Noorsooteatri repertuaari statistiliselt ja ülevaatlilikult. Peatükist järeldus, et noore vaataja lavastuste arvu kasv viimasel kümnendil on liikunud suunaga ülespoole ning kuni 11-aastastele lastele tehtavaid lavastusi on üle poole kogu noore vaataja sihtrühmale suunatud lavastustest. Sealhulgas on näha, et väikelastele tehtavate lavastuste arv on pea 9 korda väiksem, aga see on põhjendatav palju väiksema teatrinõudlusega. Vanuses 6-11 on lapsed juba kas lasteaias või algkoolis ning teatrisse tuleku ja etenduse valiku otsustab tihti kasvataja või klassijuhataja. Lavastuste arv noorele täiskasvanule on samuti Eesti Noorsooteatris viimaste aastatega suurenenud, kuna lavale on toodud teoseid, mis sisaldavad erinevaid tänapäeva ühiskonna sotsiaalseid teemasid ning

kõnetavad sellega ka noort. Peatükis on välja toodud ka erinevad joonised, mis statistikat näitlikustavad.

Töö viimases peatükis analüüsiti kolmandas peatükis kirjeldatud teooria põhjal Eesti Noorsooteatri kahe hooaja kuut populaarseimat lavastust, mis on enim publiku tähelepanu pälvinud ning statistiliselt enim külastatud. Lavastusi analüüsiti läbi teose sisu ja erinevate väljendusvahendite ning kuidas need on vastavuses kuni 11-aastase lapse sotsiaalpsühholoogiliste arenguetappidega. Samuti lähtuti analüüsi koostades erinevatest intervjuudest tegijatega ning teatrikriitikute artiklitest. Seejuures saigi autor töö väljundina teada, kas uuritavad lavastused on vastavuses laste sotsiaalpsühholoogilise arenguga ja Eesti Noorsooteatri poolt ette antud sihtrühmale. Esimesed kolm lavastust on suunatud vanusele 0-5 -, „Nutude salajutud”, „Poiss ja liblik” ja „Palle üksi maailmas”. Teised kolm lavastust on suunatud vanusele 6-11 - „Jääpüük”, „Uperpall” ja „Röövlitütar Ronja”. Analüüsitavatest lavastustest neli olid originaallooming ning autorid olid samal ajal ka lavastajad. Lavastus „Poiss ja liblik” tugines kirjandusklassiku Anton Hansen Tammsaare miniatuurile ning „Röövlitütar Ronja” kuulsalt laste autori Astrid Lindgreni jutustusele. Tundub, et Eesti Noorsooteatris soositakse originaalloomingu esitamist, mis on tänapäeva kultuurimaastikul aina rohkem tervitatav, eriti kui tegemist on lastele ja noortele suunatud teatriga. Sihtrühm inspireerib tegijaid looma ning olema avatud lähenema erinevatele teemadele eri suundadest.

Magistritöös analüüsitavatest lavastustest kaks vastas täielikult, kaks osaliselt ning ülejäänud kaks üldse mitte kuni 11-aastaste laste sotsiaalpsühholoogilisele arengule. Lavastused, mis vastasid täielikult arenguetappidele olid „Nutude salajutud“ ja „Uperpall“. Nendes oli kasutatud julgelt erinevaid värve, mustreid, kujundeid ning kaasahaaravat helikujundust, millega suudeti lapse tähelepanu terve etenduse vältel hoida. Lisaks loodi füüsiline kontakt ja side näitlejate ning lapspubliku vahel. Lapsed said olla etenduses kaasatud, tunda end olulisena ja rahuldada enda sotsiaalset vajadust. Lavastused, mis vastasid osaliselt lapse arenguetappidele olid 6-11-aastastele suunatud „Jääpüük“ ja „Röövlitütar Ronja“. Mõlema etenduse puhul oleks vaja juurde vanemlikku selgitust ning hilisemat analüüsi koos lapsega, aga teose teemad ning sisu on suuremal määral hoomatavad teatri poolt määratud vanuserühmale. Lavastused vastavad arenguetappidele vaid osaliselt, sest mõlemas etenduses oli kajastatud erinevate ajaperioodide vahel hüppamist, millest saab aru laps alates 12. eluaastast. Lisaks oli mõlema etenduse puhul laval palju detaile ning tegevusi, mida

jälgima peab ning see võib väiksemat last väsitada ning tähelepanu hajuda. Ülejäänud kaks lavastust - „Palle üksi maailmas“ ja „Poiss ja Liblik“ ei seostunud vastava ea arenguetappidega. Arvestades mõlema lavastuse detaile, sisu ning teemat, pole lapsed vanuses 3-5 võimelised, arenguetapist lähtuvalt, lavastuse põhimõttest ning loost aru saama. Küll aga on mõlemas lavastuses kasutatud palju erinevaid värve, helisid ning detaile, mille kaudu saab väikelapse tähelepanu terve etenduse vältel hoida. Peamiselt oli märgata kõikide analüüsitud lavastuste puhul, et need sobivad veidi vanemale pealtvaatajale, kui teatri poolt määratud alampiir, ning lapsed ei ole valitud etenduse jaoks psühholoogiliselt ja sotsiaalselt valmis. Et lavastus oleks hästi arusaadav ka nooremale vaatajale, on võimalus täiskasvanud saatjal hiljem lapsega koos nähtut analüüsida ja tõlgendada.

Kasutatud allikad

Intervjuud

Intervjuu, Kuusemets. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri kirjandustoimetaja Kati Kuusemetsaga, 27.02.2024. Fail autori valduses.

Intervjuu, Meresmaa. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri näitleja Getter Meresmaaga, 28.02.2024. Fail autori valduses.

Intervjuu, Pekri. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri lavastaja ning näitleja Katri Pekriga, 20.03.2024. Fail autori valduses.

Intervjuu, Rajas. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri kunstilise juhi Mirko Rajasega, 07.02.2024. Fail autori valduses.

Intervjuu, Rei. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri festivali juhiga Leino Reiga, 23.02.2024. Fail autori valduses.

Intervjuu, Sakrits. Autori intervjuu Eesti Noorsooteatri lavastaja ning näitleja Karl Sakritsaga, 20.03.2024. Fail autori valduses.

Kirjandus

Aaviku, Katrin H. 2022. Karl Sakrits ja Mait Visnapuu toovad Noorsooteatris lavale väljakutseid pakkuva Palle loo: „Keegi ei taha olla maailmas ihuüksi.“ *Õhtuleht*. <https://www.oh tuleht.ee/elu/1069372/karl-sakrits-ja-mait-visnapuu-toovad-noorsooteatris-lavale-valjakutseid-pakkuva-palle-loo-keegi-ei-taha-olla-maailmas-ihuuksi-> (vaadatud 06.03.2024).

Alamets, Anna Laura 2023. *Kuidas luua lastele keelega maailma?* Lõputöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, <https://dSPACE.ut.ee/server/api/core/bitstreams/9bcfd608-5fda-493e-b2c1-ba8ccf25d9cd/content> (05.12.2023)

- Allikvee, Kerli-Kristi 2018. Neli arenguetappi. – Eesti Montessori Ühing.
<https://www.montessorieesti.ee/et/blogi/teooria/35-neli-arenguetappi> (vaadatud 04.01.2024).
- Avestik, Rait 2002. Teater lastele – milleks see ja miks kõrgkvaliteediline? - *Sirp* 03.05.
- Avestik, Rait 2003. *Eesti lasteteatrid*. Tartu: Härmametsa Talu Kirjastus.
- Chapman, Jonathan Shmidt ja Emma Halpern 2019. Envisioning the Future of Theater for Young Audiences. - *National Endowment for the Arts*. Miami: National YoungArts Foundation, 3-4.
<https://www.arts.gov/sites/default/files/Envisioning%20the%20Future%20of%20TYA.pdf> - kas seda on vaja lisada siia?
- Eesti Noorsooteatri arengukava = SA Eesti Noorsooteater arengukava 2021-2024.
Kättesaadav:
https://eestinoorsooteater.ee/sites/default/files/Sihtasutus_Eesti_Noorsooteater_arengukava_2021-2024.pdf (vaadatud 21.12.2023).
- Eesti Noorsooteatris esietendub 2021 = Eesti Noorsooteatris esietendub A. H. Tammsaare „Poiss ja liblik!“. <https://www.eestinoorsooteater.ee/et/uudis/eesti-noorsooteatris-esietendub-h-tammsaare-%E2%80%9Epoiss-ja-liblik%E2%80%9D> (vaadatud 21.2.2022).
- Eesti Teatristatistika 2024. <https://teater.ee/teatristatistika/>
- Horwitz, Simi 2019. Theatre for young audiences, more adult than ever. - *Backstage*.
<https://www.backstage.com/magazine/article/theatre-young-audiences-adult-ever-27705/> (viimati vaadatud 06.12.2023)
- Issak, Oliver 2023. Karmen Juhkam: Noore vaataja teater seostub minu jaoks alati ka soojuse või hoituse tundega. - *ERR*. <https://kultuur.err.ee/1609088600/karmen-juhkam-noore-vaataja-teater-seostub-minu-jaoks-alati-ka-soojuse-voi-hoituse-tundega> (viimati vaadatud 20.12.2023).
- Jaanisk, Maiken 2021. Inimese elukulg ja areng. – e-kursus, Tartu Tervishoiukõrgkool.
<https://sites.google.com/view/inimese-elukulg-ja-areng/avaleht?authuser=0> (vaadatud 07.01.2024).

- Kaasaaja õpiteooriad 2024 = Kaasaja õpiteooriate lähtepunktid. Jean Piaget. Sisekaitseakadeemia siseveeb. http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/jean_piaget.html (vaadatud 12.12.2023).
- Karja, Sven 2022. Vahel ma nutan ja vahel ma naeran. - *Sirp*, 46: 34-35.
- Kaugema, Tambet 2020. Pealelend – Ott Aardam, „Jääpüügi“ autor ja lavastaja. *Sirp* 20.11.2020. <https://sirp.ee/s1-artiklid/teater/pealelend-ott-aardam-jaapuugi-autor-ja-lavastaja/> (vaadatud 06.03.2024).
- Keller, Vahur ja Anna-Liisa Õispuu (toim) 2007. Miks on nukuteater eriline? - *Sirp*. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/miks-on-nukuteater-eriline/> (vaadatud 05.01.2024).
- Kognitiivne 2024 = Kognitiivne areng. Nooruse siseveeb. https://siseveeb.nooruse.ee/e-ope/lpa1pa/kognitiivne_areng.html (vaadatud 12.12.2023)
- Kuub, Piret 2017. Metsik objektiteater. - *Draama*. <https://etfestival.wordpress.com/2013/09/03/metsik-objektiteater/> (vaadatud 10.01.2024).
- Lapse arenguetapid 2024 = Lapse arenguetapid. Tarkvanem. <https://tarkvanem.ee/suhe-lapsega/lapse-arenguetapid/0-1-a-lapse-areng/> (vaadatud 15.12.2023).
- Linder, Eva-Liisa 2013. Lasteteatri arengud. Ühiskondlik ja visuaalkunstiline mõõde. - *Teatrielu 2012*. Koost Hedi-Liis Toome ja Liina Unt. Tallinn: Tallinna raamatutrukikoda, 32.
- Lunge, Aino 1980. *Emotsioonide psühholoogia*. Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Mirko Rajas: teatrikunsti teeb unikaalseks puudutushaarde ulatus. 2021. Portaali Teeviit, 21. aprill. <https://www.teeviit.ee/teatrikunsti-teeb-unikaalseks-puudutushaarde-ulatus/> (vaadatud 23.03.2024).
- NT veebileht: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust = Eesti Noorsooteater: Eesti Noorsooteatrite ajalootaust, <https://eestinoorsooteater.ee/et/eesti-noorsooteatrite-ajalootaust> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: KKK = Eesti Noorsooteater: Korduma kippuvad küsimused,
https://eestinoorsooteater.ee/et/korduma-kippuvaid-k%c3%bcsimusi?_ga=2.159161144.369905667.1707120551-357388102.1694424487&_gac=1.213406310.1706618780.Cj0KCQiA2eKtBhDcARIsAEGTG4024Gs27IHZQOEe7TS4oE2kKisU_gQPoCM5PL6wpfe3pWKyzfnvkCQaAkegEALw_wcB (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: Noortestuudio = Eesti Noorsooteater: Noortestuudio,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/noortestuudio> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: Teatrist = Eesti Noorsooteater: Teatrist,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/teatrist> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: tegevused = Eesti Noorsooteater: Tallinn Treff,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/treff> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: tegevused = Eesti Noorsooteater: Tegevused muuseumis,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/muuseum/tegevused> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: tegevused = Eesti Noorsooteater: Toetusprogramm muuseumikülastuseks,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/muuseum/toetusprogramm> (vaadatud 20.12.2023).

NT veebileht: Uperpall = Eesti Noorsooteater: Uperpall,
<https://www.eestinoorsooteater.ee/et/uperpall> (vaadatud 01.04.2024).

NVTI 2024 = Noore vaataja teatri info. Eesti Teatri agentuur.
<https://teater.ee/teatriinfo/noore-vaataja-teatri-info/> (vaadatud 02.12.2023).

Panso, Voldemar 1966. Tahaksin et uus teater... - *Sirp ja Vasar*, 6: 1.

Parmakson, Annemari 2014. Kuidas kirjutada lasteteatrist? - *Müürileht*.
<https://www.muurileht.ee/kuidas-kirjutada-lasteteatrist/> (vaadatud 02.12.2023).

Pekri, Katri 2017. *Nukuloogika: käepikendus nukuteatrihuvilis(t)ele*. Magistritöö. Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia,
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47046/Jaanika_Tammaru_2015.pdf (05.12.2023).

Pesti, Madli 2013. Visuaalteater kui kunstide sulam. - *Sirp*, 36: 28-29.

- Pesti, Madli 2017. *Füüsiline teater: mõistest ja kujunemisest VAT Teatri lavastuse „Eine murul” näitel*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
<http://publications.tlu.ee/index.php/philologia/article/view/623>
- Pesti, Madli 2018. Pealelend – Libe kui lutsukala. *Sirp*. <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/libe-kui-lutsukala/> (vaadatud 06.03.2024).
- Radford, Ploy 2019. How life performance can affect student outcomes *Teach Secondary* - <https://www.teachsecondary.com/comments/view/how-life-performance-can-affect-student-outcomes> (vaadatud 12.12.2023).
- Reason, Matthew 2010. *The Young Audience: Exploring and Enhancing Children's Experiences of Theatre*. UK: Trentham Books.
- Rei, Leino 2018. Millal on laps teatriküps? Aga täiskasvanu? - *NUKU teatri erileht*. <https://eestinoorsooteater.ee/et/uudis/millal-laps-teatrik%C3%BCps-aga-t%C3%A4iskasvanu> (vaadatud 12.01.2024).
- Rei, Leino 2022. Nukuteater visuaalteatri tuultes. - *Teater.Muusika.Kino*, 3: 48.
- Rei, Leino 2023. Leino Rei: Kujuneb välja uus märgisüsteem, millest teater ei saa mööda vaadata. - *KesKus*. <http://kes-kus.ee/leino-rei-kujuneb-valja-uus-margisusteem-millest-teater-ei-saa-mooda-vaadata/> (vaadatud 03.01.2024).
- Ryöppy, Merja; Salu Ylirisku ja Eva Knutz (toim) 2017. Exploring power with object theatre. University of Southern Denmark. Kättesaadav: <https://dl.designresearchsociety.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1453&context=nordes>
- Schonmann, Shifra 2006. Theatre as a medium for children and young people: Images and observations. *Springer Dordrecht*. DOI: [10.1007/1-4020-4440-2](https://doi.org/10.1007/1-4020-4440-2).
- Smith, Peter K; Helen Cowie ja Mark Blades 2008. *Laste arengu mõistmine*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Tammaru, Jaanika 2015. *Lasteteater kui „vaene teater 10. lennu lavastajate lastelavastuste põhjal*. Lõputöö. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia, http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/47046/Jaanika_Tammaru_2015.pdf (05.12.2023)

Teatriterminoloogia sõnastik. 2024. Eesti Teatri Agentuur.

<https://teater.ee/teatriinfo/terminoloogia/>

Teska, Tiina 2015. Lapse arengu ABC: vanus 6-10. – Perekeskus Sina ja Mina.

http://www.sinamina.ee/ee/uudiskiri/lapse-arengu-abc-vanus-6-10/?c_tpl=1114

(vaadatud 04.01.2024).

Usk, Maria 2021. Teatريفestival NAKS 2021 - lastekultuuri mõtestaja. - *Õpetajate leht*.

<https://opleht.ee/2021/11/teatريفestival-naks-2021-lastekultuuri-motestaja/>

(vaadatud 12.01.2024).

Viilup, Kaspar (toim) 2017. NUKU teatris esietendub beebidele mõeldud lavastus "Nutude

salajutud". – *ERR Kultuuriportaal*. [https://kultuur.err.ee/316091/nuku-teatris-](https://kultuur.err.ee/316091/nuku-teatris-esietendub-beebidele-moeldud-lavastus-nutude-salajutud)

[esietendub-beebidele-moeldud-lavastus-nutude-salajutud](https://kultuur.err.ee/316091/nuku-teatris-esietendub-beebidele-moeldud-lavastus-nutude-salajutud) (vaadatud 04.03.2024).

Virro, Keiu 2022. Teater, mis avardab noorte vaimset ruumi. - *Sirp*, 12: 8-9.

Väikelapse arenguetapid 2019. Varajase Kaasamise Keskus.

<https://www.vkkeskus.ee/blogi/plakatid/> (vaadatud 02.01.2024).

Värk, Eike 2004. *65 aastat Eesti kutselist nukuteatrit. Ajalugu ja kroonikad*. Tallinn:

UNIMA Eesti Keskus ja Eesti Nukuteater. Kättesaadav:

https://eestinoorsooteater.ee/e-raamat/1/1944_1948/03_kokkuvote.htm.

Ühe Minuti Loeng: mis on multimeediateater? One Minute Lecture: what is multimedia theatre? Eesti Noorsooteater, YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=RugzyBuxkeQ> (vaadatud 23.03.2024).

Target group based analysis of the repertoire based on Estonian Theatre for Young Audiences

By focusing on theatre for young audiences and children up to 11 years of age, this master's thesis makes its own contribution to raising the quality of the field in today's society. Thesis helps to understand which popular acts in Estonian Theatre for Young Audiences are created for different target groups and whether and how the child's developmental stages are used in the creation of these acts. As an output of the master's thesis, it will be revealed how successful the Estonian Youth Theater's communication with its viewers is.

The reason for the selection of the thesis's topic is the lack of information in Estonian about theater for young audiences in relation to children's social psychology and the impact of theater on children's development. Among other things, there is little information about why the Estonian Theater for Young Audiences changed its name in 2020 and how the repertoire of the theater, i.e. the content offered and the target group, justifies the name change. Thesis analyzes the most popular six plays of the theater's repertoire for two seasons in more detail based on the content of the act and the means of expression used. The aim of the work is to study the aesthetics, goals and means of expression of the acts based on the stages of development of the target groups. Thesis examines two target groups: toddlers, i.e. up to 5 years old, and children aged 6-11 years (as they are also shown separately in the statistics of the repertoire of the Estonian Youth Theatre). It can be seen from the Estonian theater statistics that the number of productions for the young audience has started to grow little by little. After the pandemic and the increased opportunity to visit the theater again, a total of 26 new acts for toddlers and children were created in 2021. In 2022, a total of 29 new plays were already made for toddlers and children. Compared to the year 2019, where 35 new plays were created, the number has decreased due to the pandemic years, but the years 2023 and 2024 should come, considering the constantly added new acts, at least as many premieres as in 2019.

In addition, it is necessary to define the difference between children's theater and theater for young audiences. The term "children's theater" refers to theater made and performed by children themselves, as well as theater aimed and performed to children. At the same time,

the term "theater for young audiences" encompasses both young people and children, and the theater that is performed is aimed at these two target groups, not only children.

Based on the above research problem, the author posed three research questions:

- 1) How does the Estonian Theater for Young Audiences justify the name change based on the content of the theater and the target group?
- 2) How have the theater statistics of young audiences have changed in past years?
- 3) How do the most popular plays of the theater's two seasons correspond to the socio-psychological development of the target group?

In thesis six plays of the Estonian Theater for Young Audiences were selected to be analyzed. The first three are aimed at ages 0-5: „Nutude salajutud”, „Poiss ja liblik” and „Palle üksi maailmas”. The other three plays are aimed at ages 6-11: „Jääpüük”, „Uperpall” and „Röövlitütar Ronja”. Four of the plays analyzed were original works, and the authors were also directors at the same time. The play "Poiss ja Liblik" was based on the miniature of the Estonian literary classic Anton Hansen Tammsaare and the book "Röövlitütar Ronja" written by the famous Swedish children's author Astrid Lindgren. It seems that the Estonian Theater for Young Audiences favors presenting original works in the form of plays, which is more and more welcome in today's cultural landscape, especially when it comes to theater aimed at children and young people. The target group inspires creators to create and be open to approaching different topics from different directions.

Two of the plays analyzed in thesis corresponded completely, the next two partially, and the remaining two not at all to the socio-psychological development of children up to 11 years of age. But still, four productions out of six mostly corresponded to the theory of development stages, and it follows that the Estonian Theater for Young Audiences has been able to consciously determine the right age group to which the play is aimed.

Lisad

Lisa 1. Poolstruktureeritud intervjuu kava (1. versioon)

Antud intervjuu viidi läbi Kati Kuusemetsa, Mirko Rajase, Getter Meresmaa, Priit Pöldma ja Leino Reiga.

Tutvustus ning põhjused nime vahetuseks

1. Kuidas olete teie seotud Noorsooteatriga hetkel ning kuidas olite seotud siis kui toimus nimevahetus?
2. Kust tuli tollese Loomenõukogul mõte minna teisele nimele üle?
3. Millised valikud olid veel laual lisaks Eesti Noorsooteatrile?
4. Millised olid tõsised probleemkohad nimevahetusel (kaalupunktid, et mis nimi valida)?
5. Miks just sel ajal nimevahetus läbi viidi kui oli koroonaaeg?

Nimevahetuse tagamaad

6. Kuidas on tunne praegu kui nimevahetus on toimunud, kas inimesed ikkagi kasutavad Nukuteatri nimetust või ollakse Noorsooteatriga ära harjutud?
7. Kas uue nime Eesti Noorsooteater sarnasus Tallinna Linnateatri eelkäija Eesti Riikliku Noorsooteatriga ei tekita segadust või arusaamatusi? Olete äkki täheldanud peale nimevahetust, et kuidagi seda seostatakse kohe sellega?
8. Kas kuidagi tunnete et on muutunud ka teatri repertuaar selletõttu, et nimi vahetus?
9. Millises suunas see on muutunud (kui on)? Kas repertuaari muutus on toonud ka rohkem noori teatrisse?

Isiklikud vaated nimevahetuse kohta

10. Enda isiklikult seisukohast, kas tunnete et otsus nime muuta oli ainuõige?
11. Kas arvate, et tulevikus võib veel ette tulla vajadust teatri nime vahetamiseks?

Visuaalteatri olemus (vastasid vaid Getter Meresmaa ning Leino Rei)

12. Kuidas iseloomustate teie visuaalteatri mõistet ning millist visuaalteatri vormi meeldib teile endal enim teha?
13. Kas visuaalteatrile keskendunud lavastust on lihtsam lavastada kui traditsioonilist sõnalavastust?
14. Milline on Teie enda lemmiklavastus olnud siiani Eesti Noorsooteatris? Kas see kui laval olla näitleja või lavastada ise mängib ka siinkohal rolli?

Lisa 2. Poolstruktureeritud intervjuu kava (2. versioon)

Tutvustus ning visuaalteatri olemus

1. Kellena sa Noorsooteatris hetkel töötad ning lühidalt, mis on sinu ajalugu siin majas ja teatris?
2. Mida tähendab sinu jaoks visuaalteater?
3. Kuna oled ka lavastaja, siis millisele visuaalteatri alaliigile on kõige lihtsam lavastust ümber luua?

Nukunäitleja (vastas vaid Katri Pekri)

4. Kuidas sinust sai nukunäitleja?
5. Oled oma lõputöös sõnanud (tsiteerin): Nukk on nukuteatri näitleja, kes kopsudeta hingab, lihasteta liigub ja häälepaelteta kõneleb. Ta on näitleja, kes eirab gravitatsiooni ja võib küündida kuitahes kõrgele. [...] Nukk on tühi, kuni selle hetkeni, mil ta laetakse nukunäitleja väljendustega.” Kuidas sina paned nuku elama? Kas sul on selleks kindlad meetmed kuidas häälestad end nukuga mängima?

Nukuteater ja selle olemus

6. Kuidas iseloomustad nukuteatrit kui mõistet? Mis teeb nukuteatri eriliseks?
7. Kuidas näeb välja Noorsooteatris ettevalmistus etendusteks? Kas sul on kujunenud välja endale mingi kindel traditsiooniline viis?

Lavastaja vaatepunkt (vastas vaid Karl Sakrits)

8. Räägi mulle natukene lähemalt lavastustest „Palle üksi maailma” ning „Tulipunane vihmavari”. Kuidas need lavastused sündisid? Mida soovid sina kui lavastaja noore vaatajale nendega öelda?

Isiklikud vaated

9. Mis on senini lemmiklavastus, milles oled ise mänginud ning lavastus, mille oled ise lavastanud? Võib ka mitu varianti tuua.
10. Kuidas näed Noorsooteatri kasvamist tulevikus? Kas pigem noorte huvi kasvab või kahaneb?
11. Kuidas seletaksid sina kuni 11. aastasele lapsele, mis on noore vaataja teater?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ **Marleen Pärn** _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Eesti Noorsooteatri repertuaari sihtgrupipõhine analüüs“,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on **Anneli Saro**

(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marleen Pärn
16.05.2024